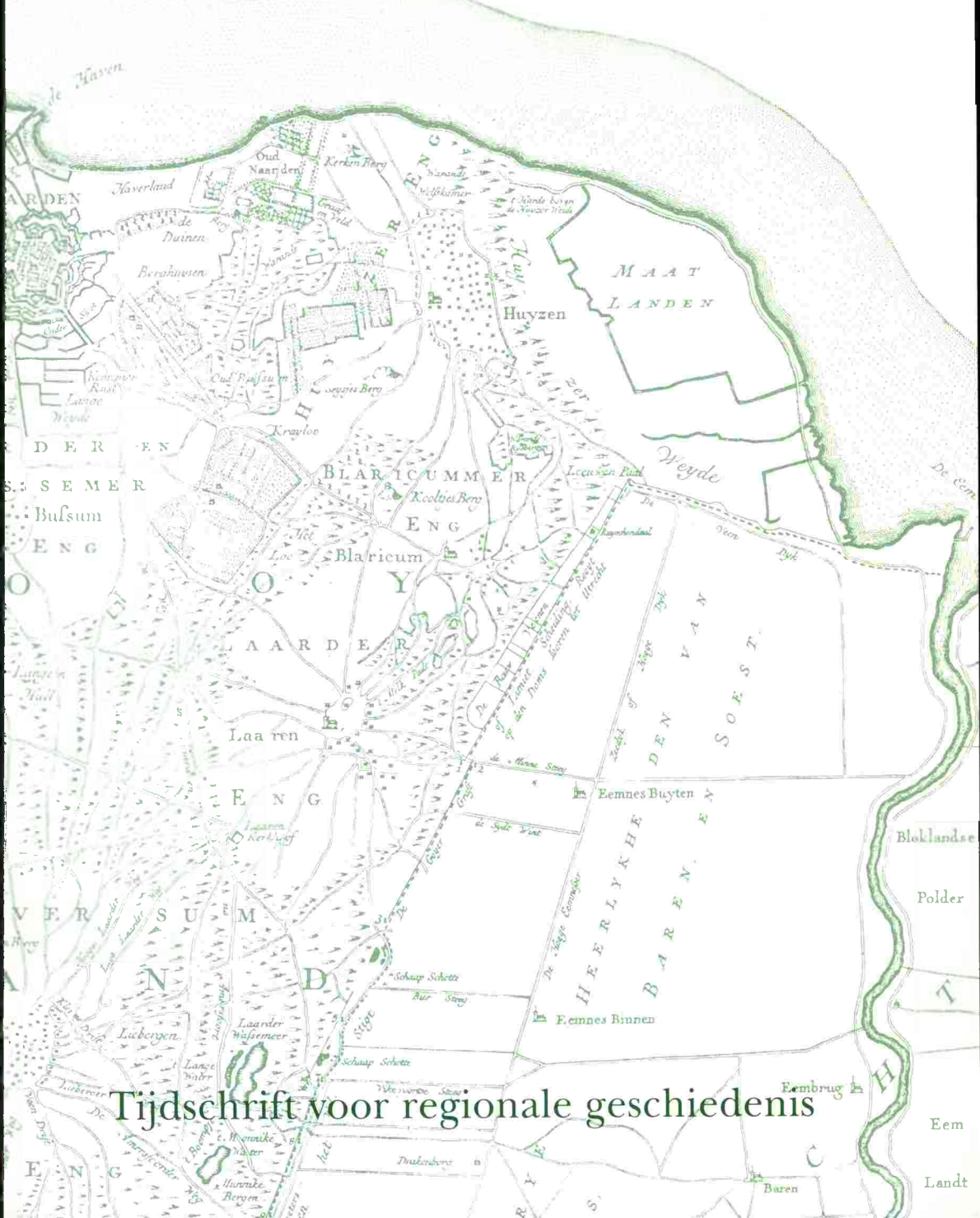

Tussen Vecht en Eem

GOOIS MUSEUM

**Stichting tot bevordering van de belangen van
"Het Goois Museum" te Hilversum**

Het Goois Museum aan de Kerkbrink is gesloten. Wij beseffen dat u het museum even zult moeten missen, maar het wordt er alleen maar beter op! Aan de achterzijde van het Oude Raadhuis wordt een vleugel bijgebouwd naar ontwerp van architect Hans Ruijsenaars van de Architectengroep BV. Het oude raadhuis, waarin het Goois Museum nu is gevestigd, wordt ook verbouwd, zodat oud- en nieuwbouw een geheel zullen vormen. In dit vernieuwde gebouw gaat het Goois Museum samen met het Dudok Centrum, het Hilversumse architectuurcentrum. De werktitel van dit nieuwe museum is 'Museum Hilversum'. De bouw zal spoedig beginnen. Naar verwachting zal het nieuwe instituut medio 2004 de deuren openen. Maar voor die tijd moet er nog veel gedaan worden!

Het bestuur van de Stichting tot bevordering van de belangen van het Goois Museum ondersteunt deze nieuwbouw, om zo te komen tot een omvangrijker organisatie met een bredere uitstraling en meer bezoekers. Om de nieuwe instelling optimaal te kunnen starten, is nog veel extra geld nodig, onder andere voor de inrichting. Het bestuur van de Stichting heeft initiatief genomen om gelden bijeen te brengen om hiermee een aantrekkelijke presentatie over historie, cultuur en architectuur te kunnen realiseren in het nieuwe museum.

Steunt u ook het nieuwe museum?

Uw speciale gift kunt u overmaken op het bankrekeningnummer 5501162547 ter name van de penningmeester van de St. bev.bel.Goois Museum te Hilversum.

Deze schenking is onbelast.

U kunt het museum ook gedenken in uw testament door het legateren van een bepaald bedrag. De Stichting is erkend als instelling van algemeen nut en betaalt daardoor minder of zelfs in het geheel geen successierecht.

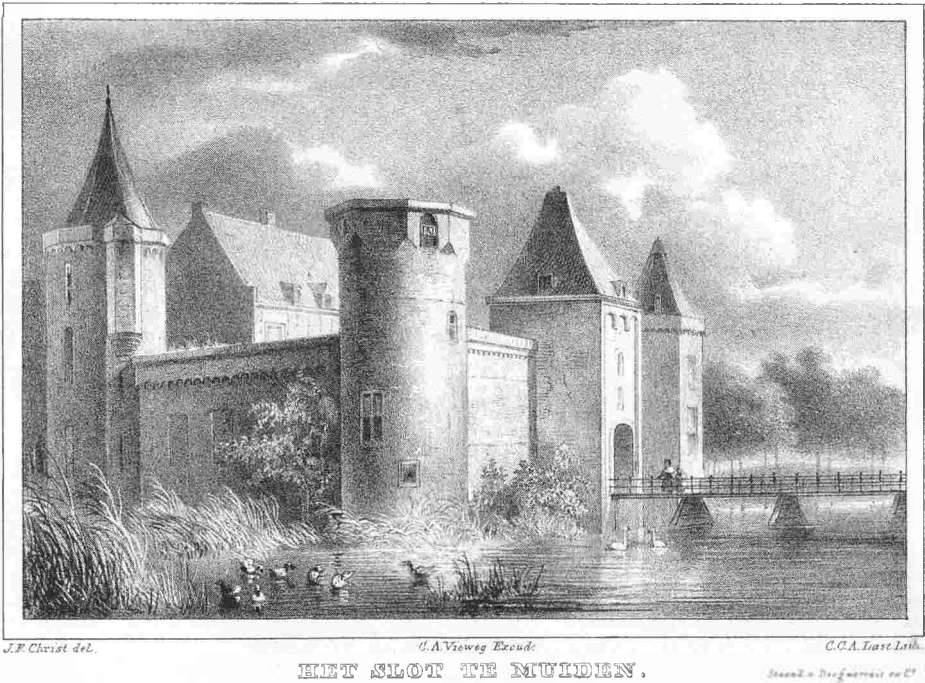
Voor nadere informatie over het regelen van legaten, erfenissen en (lijfrente) schenkingen kunt u terecht bij het Goois Museum. Contactpersoon hiervoor is dhr. Ed van Mensch.

Iedereen die op een of andere wijze bijdraagt aan het realiseren van het nieuwe museum zal regelmatig informatie ontvangen over de voortgang van de uitbreiding en over de zaken die met uw bijdrage zijn gerealiseerd.

Correspondentieadres van de Stichting: Kerkbrink 6, 1211 BX Hilversum

Tussen Vecht en Eem

Tijdschrift voor regionale geschiedenis

Uitgegeven door de Stichting Tussen Vecht en Eem

Redactioneel

Het laatste nummer van dit jaar is een heuse combinatie van oud en nieuw, wel zo toepasselijk. We beginnen met een lezing van Piet Leupen over de noodzaak van zelfreflectie en kwaliteitszorg bij historische kringen en musea. Daarna verlaten we het nu en keren terug naar 1923. In dat jaar verscheen een eigenaardig stuk over de erfgooiers. Het is een goede weergave van de opvattingen over de Gooise boeren in die tijd. Vervolgens leest u een interview met de Bussumse kunstschilder Ton de Kruijk. Zijn werk is grotendeels gebaseerd op zowel historische als hedendaagse elementen van het Gooi. De Kruijk licht toe hoe een en ander in zijn werk gaat. Aan de hand van een foto van een zogenaamd TBC-huisje wordt daarna een inmiddels (gelukkig) historisch Goois aspect belicht. Verder doet het bestuur van de Stichting TVE een belangrijke oproep aan de donateurs. Daarna volgen maar liefst negen boekbesprekingen. Dat komt mogelijk van pas, zo voor de feestdagen. Het Archiefnieuws doet melding van een verheugende ontwikkeling met betrekking tot het archief van Stad en Lande. De Activiteitenagenda biedt als gewoonlijk een overzicht van de cultuurhistorische bezigheden in de regio. Evenals dit jaar gebeurde, zullen de nummers 1 en 2 van het komende jaar worden samengevoegd tot één themanummer, ditmaal gewijd aan het tienjarig bestaan van de Stichting Omgevingseducatie en haar activiteiten in deze regio.

Namens de redactie,
Anton Kos

Titelpagina: Het slot te Muiden, ca. 1860 (coll. Zuiderzeemuseum). Zie ook: boekbesprekingen.

Inhoud

Piet Leupen Het kan altijd beter. Kwaliteitszorg door historische verenigingen en musea	163
J.D.C. van Dokkum Erfgooiers en Erfgooiërij	169
Anton Kos 'Wie de diepte in wil, hoeft niet ver te reizen.' Een interview met kunstschilder Ton de Kruijk	176
Anton Kos Tering in (Enk)huizen. Het TBC-huisje in het Zuiderzeemuseum	185
Oproep aan onze donateurs	187
Boekbesprekingen:	
Een tekening van het Muiderslot	188
Een bijzonder villapark	188
Water van Niveau	189
Naarden, Bussum en de Hilversumse Meent	190
Herinneringen aan Loosdrecht	191
Het 'hoe en wat' van historisch onderzoek	191
Huizen in de Tweede Wereldoorlog	192
Alle jaargangen tijdschrift Historische Kring	
Loosdrecht digitaal	193
't Gooi geïllustreerd	193
Anne Medema Archiefnieuws: Inventarisatie en conservering van het archief van Stad en Lande van Gooiland	194
Anne Medema Verslag van de Open Monumentendag in Naarden	197
Ingeborg Laarakkers Activiteitenagenda	200
Agenda uitgelicht: Dirk den Exter (1903-1953) in vogelvlucht. Een veelzijdig kunstenaar	203
Jaarverslag 2002 Stichting Tussen Vecht en Eem	204
Bestuur en redactie. Informatie t.b.v. de donateurs	207

Het tijdschrift *Tussen Vecht en Eem* is een uitgave van de Stichting Tussen Vecht en Eem en verschijnt vier maal per jaar.

Redactieadres Huizerweg 9, 1401 GD Bussum – 035-6918978 – e-mail: e.c.schild@hccnet.nl

Productie Uitgeverij Verloren, Hilversum

Druk Drukkerij Wilco, Amersfoort

©TVE 2003. Gedeeltelijk overnemen van artikelen is slechts toegestaan met uitdrukkelijke bronvermelding.

Geheel overnemen is pas mogelijk na schriftelijke toestemming van het redactiesecretariaat.

ISSN 0169-9334

Het kan altijd beter

Kwaliteitszorg door historische verenigingen en musea¹

Piet Leupen

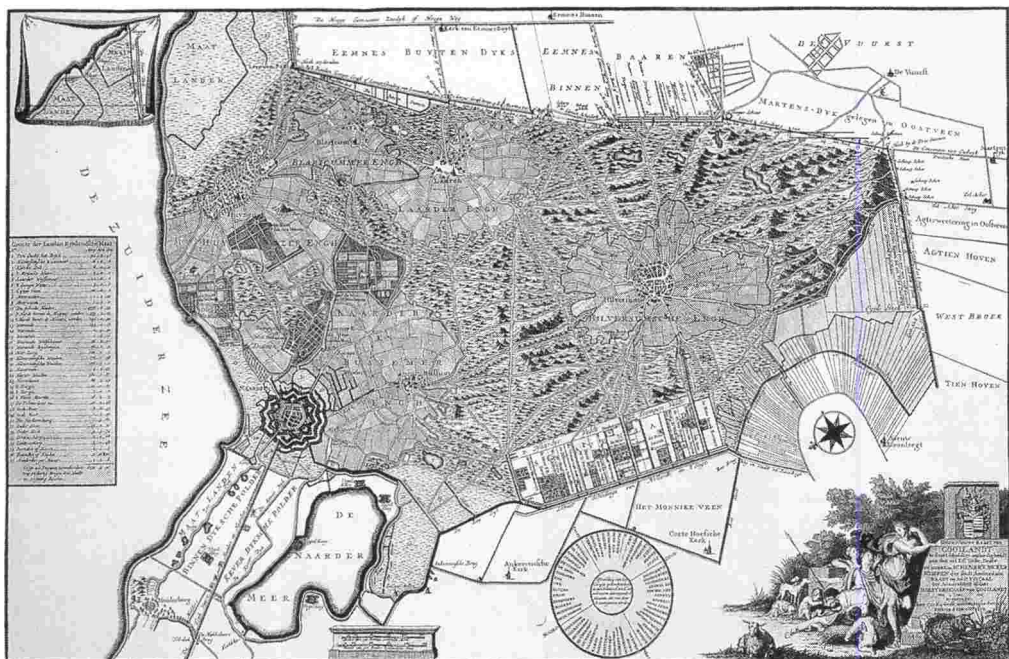
Enkele maanden geleden op de bestuursvergadering van de Stichting Omgevingseducatie Gooi-, Vecht- en Eemstreek vertelde ik begin oktober een lezing over kwaliteitszorg te moeten houden voor het MHP Noord-Holland. Onze projectmedewerker, Alice Geijssel, reageerde ietwat spottend: 'Heb jij daar dan verstand van?' Ik had niet direct mijn antwoord klaar. Uit het feit evenwel dat ik hier nu als eerste spreker voor u sta, mag u echter niet te schielijk concluderen dat ik tot de overtuiging ben gekomen dat ik er *wel* verstand van heb. Dat is namelijk niet zo: ik ben geen deskundige op het gebied van kwaliteit van alle facetten van bedrijfsvoering of van inhoud, heb geen ervaring op het gebied van kwaliteitsmanagement en kwaliteitstoetsing. Ik heb wel enige ervaring – daarover straks meer – in het werken met musea en met historische kringen. En ooit heb ik als wetenschapper, die vanaf 1974 zo'n tien jaar bij de vakgroep Middeleeuwse Geschiedenis van de Katholieke Universiteit Nijmegen, en vanaf oktober 1984 tot juni 2001 bij de gelijknamige vakgroep aan de Universiteit van Amsterdam werkzaam was, een proces doorgemaakt dat misschien wel interessant voor u kan zijn, omdat het iets laat zien van de ambivalentie die velen van ons bekruipt als je je doen en laten of je *output* door derden laat beoordelen. Ik begin daarom met het laatste, luister en huiver!

Openstaan voor kritiek

Van iedere wetenschappelijke medewerker werd eigenlijk impliciet en van iedere universitaire docent wordt tegenwoordig zelfs heel expliciet verwacht dat hij regelmatig in wetenschappelijke tijdschriften publiceert op het terrein van zijn vak. Een promotie op zijn belangrijkste onderzoeksgebied maakt daar ongetwijfeld deel van uit. Dank zij een promotie-subsidie van wat toen nog de Stichting Zuiver

Wetenschappelijk Onderzoek heette, kon ik mij drie jaar lang ongestoord aan het dissertatie-onderzoek wijden. Telkens als ik een substantieel deel af had, legde ik het resultaat ter beoordeling voor aan mijn promotoren, de mediëvist Van de Kieft in Amsterdam en de romanist/rechtshistoricus Feenstra in Leiden. Zij moesten ten slotte 'ja' zeggen en vaststellen of mijn tekst de toets van een dissertatie kon doorstaan. Ik was trots op mijn werk, op wat ik gevonden had en verwachtte eigenlijk lovende woorden met nu en dan een enkele, maar ongetwijfeld onbeduidende kanteekening. Welnu, vooral mijn tweede promotor Feenstra, bleek niet aan mijn rooskleurige verwachtingen te voldoen en sneed met een puntscherp fileermes veel van mijn mooie vondsten in stukken. Ik was geschokt, ja zelfs geërgerd, dat hij zo kritisch met mijn mooie materiaal omging. Maar in die tijd was het nog niet gebruikelijk dat je ter plekke een fel protest liet horen; je mummelde wat en slikte je ergernis in. Hij was nu eenmaal hoog- en ik slechts weledel- die zeergeleerd hoopte te worden: een wereld van verschil! Thuisgekomen begreep ik na nog eens langzaam al zijn opmerkingen overgelezen te hebben, dat hij in de meeste gevallen zonder meer gelijk had.

Gedurende deze fase sta je voor een essentiële beslissing: ga je door met het accepteren van deze externe controle en toetsing, hoe onplezierig voor je zelfbeeld ook, of schuif je alle bezwaren aan de kant en volhard je in het eigen gelijk? Ik wilde promoveren en had dus eigenlijk geen keus; maar in principe had ik nee kunnen zeggen. Ook zonder de doctorstitel kun je verder leven. Overigens heb ik er nooit spijt van gekregen, hoe ongemakkelijk ik me soms ook voelde onder de kritiek. Blijkbaar zit het in onze genen ingebakken dat we zelf meestal weinig zicht hebben op ons eigen product, of onze eigen prestaties, zeker kort na de bevalling. Vanaf toen heb ik met grote regelmaat al mijn artikelen en boeken vóór

... even belangrijk is natuurlijk de kwestie van continuïteit, bedrijfsvoering en beheer en behoud van de collectie. (Nieuwe Kaart van Gooilandt, R. en J. Ottens, ca. 1740).

publicatie ter lezing en beoordeling gezonden aan een of meer deskundige buitenstaanders. Het laatst is dat gebeurd met mijn boeken over het ontstaan van de nationale staat (1998) en over Jeruzalem (2001).

Wat voor mij als individuele wetenschapper gold, geldt evenzeer voor historische verenigingen en musea. Juist de grote mate van betrokkenheid op de eigen club, de eigen instelling brengt helaas automatisch met zich mee dat er collectief blinde vlekken ontstaan: dingen die je niet wilt zien of weten. Betrokkenheid of gedrevenheid zijn belangrijke drijfveren voor een goed functioneren van historische kring, vereniging of museum, maar ze bieden helaas niet de garantie dat er optimaal sprake is van kwaliteit in alle hiervoor in aanmerking komende sectoren. Met andere woorden: niet alleen het individu, zoals uw spreker, maar ook het collectief, u, als toehoorders en vertegenwoordigers van bedoelde culturele organisaties, hebben blijkbaar van tijd tot tijd dringend behoefte aan een buitenstaander die over uw schouder meekijkt

naar wat u nu eigenlijk intern aan het doen bent en wat uw *output* is.

Populariseren met kwaliteit

Er zijn trouwens nog andere factoren die maken dat wij thans meer dan vroeger genoopt worden ons zelf eens nader te analyseren. We worden allemaal regelmatig geconfronteerd met bezuinigingen en moeten steeds opnieuw ergens middelen vinden om de steeds stijgende kosten te drukken. We moeten, ten tweede, steeds meer opboksen tegen zeer commerciële concurrenten zoals pretparken, grote publiektrekkende manifestaties, cursussen en veel vrijwilligersorganisaties, die in dezelfde vrijetijdsvijver waarin ook de musea en de historische clubs vissen, hun netten uitgooien. Je kunt je zelfs afvragen of er geen sprake is van overbevissing.

Met deze tweede factor hangt ook een derde samen: bij de popularisatie en massificatie van de cultuur, die heden met name via de media gemeengoed zijn geworden, zijn musea

en historische clubs in veel gevallen nogal eens achter gebleven: zij hebben er dikwijls moeite mee de vertaalslag naar het publiek te maken. Inhoudelijk grijpt men soms in zijn wanhoop naar activiteiten die niets met de doelstelling van het museum maar alles met de bezoekersaantallen te maken hebben. Zo kan men al enige jaren rond vijf december in het Nationale Vestingmuseum in Naarden de slaapkamer van Sinterklaas bewonderen. Prompt besloot Het Goois Museum in Hilversum niet zo lang geleden de week na pakjesavond de slaapkamer van de kerstman te openen. Ik vind dat dit te ver gaat. Het is een puur op winst gerichte activiteit die volledig buiten de eigen museale activiteit valt.

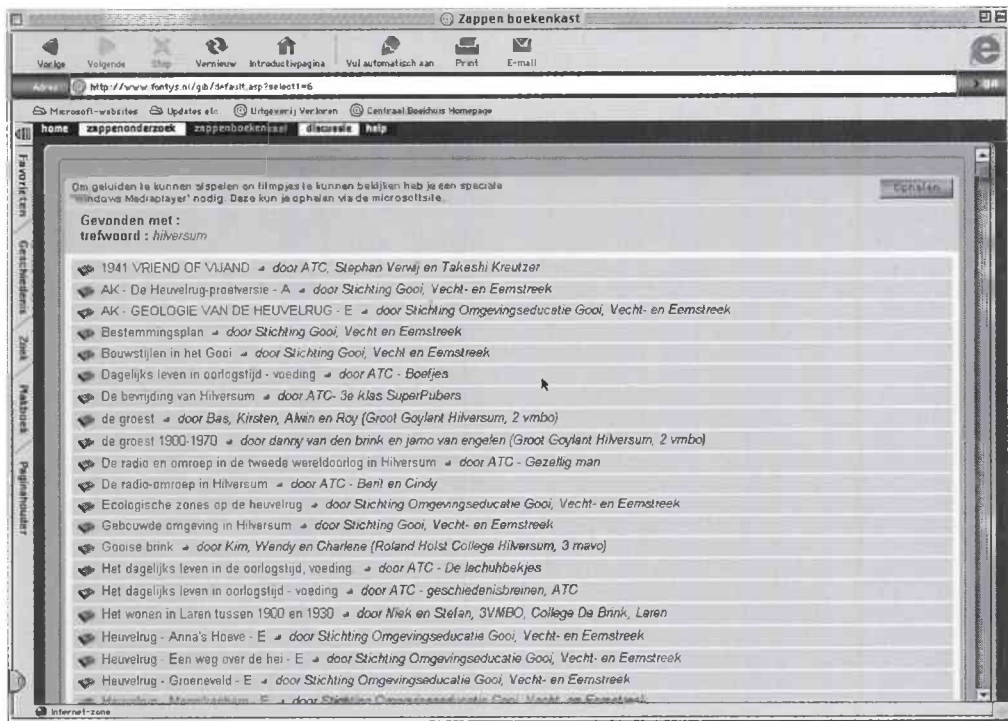
Dalende aantallen bezoekers en minder actieve leden *kunnen* het gevolg zijn van een gebrek aan gevoel voor wat er onder het publiek leeft. U zult zich in ieder geval wel moeten afvragen wat het publiek van u verwacht. Niet om daar klakkeloos op in te gaan (zie het voorbeeld hiervoor), maar om gerichte en verantwoorde keuzen te kunnen maken. Kortom, u zult een visie moeten proberen te ontwikkelen, voor de korte termijn en, als het mogelijk is, ook voor de wat langere termijn. Als het goed is, wordt u vanzelf geconfronteerd met de grens van wat inhoudelijk kan en niet meer kan. Ook daarover zult u dus eerst zelf moeten nadenken en vervolgens misschien deskundige derden inschakelen.

Want een ding staat vast: cultuur is niet langer een eiland voor de *happy few* en mag dat ook niet meer zijn. En hier komen we bij een belangrijk knelpunt, waarmee u geconfronteerd wordt: u moet kunnen populariseren zonder de kwaliteit uit het oog te verliezen. Terecht wordt door de subsidieverstrekker gekeken naar uw bezoekersaantallen. Echter, die cijfers mogen naar mijn vaste overtuiging nooit alleen de doorslag geven. U bent geen bedrijf. Het is verstandig gebruik te maken van inzichten die in het bedrijfsleven zijn gewonnen, maar ga nooit in zee met consultants of managementsbureaus die geen kaas gegeten hebben van culturele organisaties. Ik hoef maar te wijzen op onze Nederlandse universiteiten die onder het juk van een bedrijfsfilosofie gebukt gaan. Zij worden niet alleen gesubsidieerd op grond van het aantal aanmeldingen, maar ook op grond van het aantal ge-

slaagden. De student die in de vastgestelde tijd de eindstreep haalt is het product, waarop mede afgerekend wordt. Het effect? Een druk op de docenten om het aantal geslaagden voor tentamens op te krikken (als zij dat niet doen dan schrijft de faculteit dat wel voor) en de eisen naar beneden bij te stellen. Docenten die niet meegaan met deze trend graven hun eigen graf: hun vak wordt als te moeilijk ervaren, de studenten blijven weg en vervolgens wordt de personeelsformatie van de vakgroep vanwege overcapaciteit naar beneden bijgesteld. Natuurlijk heeft de wetgever dit nooit bedoeld, maar het is naast alle zinvolle regelgeving (gericht op meer efficiëntie in de universitaire organisatie) wel een zeer nadelig effect aan het worden. Zulke slechte bijverschijnselen moeten dus, als u inhaakt op kwaliteitsmanagement en -zorg, in uw organisaties worden voorkomen.

Zelfonderzoek

Dit waren enkele gedachten over de inhoudelijke kant van uw werk, maar even belangrijk is natuurlijk de kwestie van continuïteit, bedrijfsvoering en beheer en behoud van de collectie. Dit geldt zowel voor de musea als voor historische clubs. U, niet slechts de musea maar ook de historische verenigingen, hebt hard goede bestuurders nodig die een professionele inbreng op het gebied van management combineren met cultuurhistorische interesse. Ze moeten kunnen organiseren en coördineren, taken kunnen verdelen, en bovendien representatief zijn om de instelling of de vereniging naar buiten goed te kunnen verkopen. U zoekt dus naar schapen met vijf poten? Misschien, maar u kunt bijvoorbeeld kandidaatbestuurders vragen of zij bereid zijn zich vrijwillig bij te scholen door bijvoorbeeld de door het MHP georganiseerde beleidscurssussen te volgen. Zulke cursussen zouden er ook voor bestuurders en actieve leden van historische verenigingen moeten komen. Belangrijk bij dit alles blijft de begeleiding en sturing door de consultants. Zij zullen steeds moeten inspelen op de problemen van de organisaties; ik denk bij voorbeeld aan een door hen op te stellen lijst van geschikte externe adviseurs met cultureelhistorische affiniteit.

... populariseren zonder de kwaliteit uit het oog te verliezen. (De digiboekenkast van de Zappen-site: producties van school-leerlingen, gebaseerd op materiaal ter beschikking gesteld door historische verenigingen en instellingen).

Zij moeten natuurlijk rekening houden met de grote verschillen tussen de verschillende musea en verenigingen. Een Rijksmuseum is niet gebaat bij eenzelfde aanpak als een oudheidkamer; een grote regionale historische vereniging als het West-Friesch Genootschap functioneert niet op dezelfde wijze als een lokale werkgroep.

Als ik nu de essentie van mijn boodschap tot zover voor u mag samenvatten: er is behoefte aan een groot draagvlak van mensen die bereid zijn om vrijwillig aan, wat ik maar noem, zelftoetsing, evaluatie en bijscholing te doen. Omdat alleen daardoor de kwaliteit van de organisatie en van de geleverde producten kan verbeteren. Dat vraagt een andere mentaliteit dan we gewoonlijk hebben. Openstaan voor kritiek van anderen, zelfkritiek en bereidheid om te leren, om het in drie punten te zeggen. Met de Stichting Omgevingseducatie zijn we niet zo lang geleden zo'n weg ingeslagen: we hebben onszelf geëvalueerd en vragen onze afnemers (de scholen), sponsors,

subsidënten alsmede samenwerkende organisaties als SLO (Stichting Leerplan Ontwikkeling) en Fontys Hogeschool (Lerarenopleiding, Tilburg) wat zij van ons werk vinden. Dit alles om ons werk, en daarmee ook ons eigen functioneren te verbeteren.

Er is ook behoefte aan managers en adviseurs, of hoe ze heten mogen, die op onze, specifieke markt naar ieders tevredenheid functioneren. Dit appél gaat dus twee kanten uit: enerzijds naar de werkers in het veld, in de musea en de historische verenigingen, en anderzijds naar de consultants die hun verantwoordelijkheid zouden moeten oppakken ten aanzien van de instrumenten die zij kunnen mee-ontwikkelen en aanbevelen.

Continuïteit

In het begin van mijn verhaal heb ik gesproken over mijn ervaring met musea en historische kringen en verenigingen. Daar kom ik

nu op terug. Sedert jaren ben ik lid van de Hilversumse historische kring 'Albertus Perk' – al ben ik daar niet actief in –, en van een overkoepelende stichting voor alle Gooise cultuurhistorische instellingen, de Stichting Tussen Vecht en Eem. Van deze stichting was ik jaren vice-voorzitter en organiseerde onder meer zogenaamde *stiftsreizen*: naar Elten, Weerselo of Thorn. Op dit ogenblik zit ik al weer geruime tijd in de redactie van het gelijknamige blad. Ik vermeld verder – nee, dat is niet uit ijdelheid, maar omdat ik niet helemaal kan inschatten of u die vreemde vogel die voor u staat wel serieus neemt – dat ik verder in de Stichting Stichtse Geschiedenis en namens haar in de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed zit. Met het beheer van een museum ben ik in aanraking gekomen voor mijn emeritaat eerst als lid en vervolgens als voorzitter van de Historische Commissie van de Universiteit van Amsterdam, een adviescommissie van het College van bestuur voor wat betreft de Agnietenkapel en haar verzamelingen. Voordat ik in februari 1985 naar Hilversum verhuisde, was ik eerst lid en later voorzitter van Numaga, een kleine 2000 leden tellende historische vereniging.

In Nijmegen had er naar mijn indruk tweemaal een unieke samenwerking plaats tussen een museum (de Commanderie van Sint Jan), een historische vereniging (Numaga) en de universiteit (onze vakgroep Middeleeuwse geschiedenis). Ook Monumentenzorg in Zeist en Oudheidkundig Bodemonderzoek in Amersfoort waren zijdelings bij de projecten betrokken.

Uitgangspunt was de publicatie van een catalogus van alle tekeningen, prenten schilderingen enzovoorts van het Valkhof, zowel van het oorspronkelijke paltscapex als van de latere overblijfselen, de Barbarossa-ruïne en de Valkhofkapel. Aan dit materiaal zou in oktober-november 1980 een grote tentoonstelling gewijd worden in de Commanderie. De directeur van het museum, Gerard Lemmens, vroeg de beide rijksdiensten en ons, de Vakgroep Middeleeuwse geschiedenis, mee te werken, omdat op het Valkhofsterrein ooit interessante opgravingen verricht waren, die met gebruikmaking van de nieuwste gegevens uit verder onderzoek gecombineerd moesten worden. Studenten schreven artikelen over de

vroeg-middeleeuwse geschiedenis van Nijmegen, over Nijmegen als rijksstad en over de positie van Nijmegen ten opzichte van andere rijkssteden. Samen met een vergevorderde ouderejaars maakte ik een bronnenboek van middeleeuws Nijmegen. Dit alles werd in de catalogus gepubliceerd. Numaga organiseerde lezingen rond het thema. De plaatselijke en ook regionale pers besteedde veel aandacht aan het project. De landelijke pers, die aan een sterk randstedelijk provincialisme lijdt, minder, maar dat is een al jaren bekend verschijnsel. Twee jaar later (juli-augustus 1982) werkten wij aan een soortgelijk project rond het Nijmeegse stadhuis.

Prachtig, mooi zult u zeggen, maar wat heeft dat van doen met ons onderwerp, met de kwaliteit? Ik haast me om te zeggen dat dit laatste zeker aanwezig was: tentoonstelling, catalogus, bijdragen en lezingen werden alom geprezen vanwege het hoge niveau. De publieke aandacht was enorm. Dank zij de fiolen van toorn die de beruchte Zundertse streekarchivaris en oud-medewerker aan het Nijmeegse gemeentearchief, Albert Delahaye – een 'historische' Tjeerd Vermaning – over ons uitgoot, werd die aandacht nog eens verdubbeld. Een betere reclame konden wij ons niet wensen.

Nu komt het 'Maar': dit project, of liever deze twee projecten, stonden of vielen met de intense samenwerking van al die verschillende instellingen en hun vertegenwoordigers. Zo'n prestatie bleek niet gecontinueerd te kunnen worden. Er waren plannen om ook nog eens aandacht aan de kerken en kloosters van de stad te wijden, maar die bleven om onverklaarbare redenen in de lucht hangen. Het kwam er gewoon niet meer van. Er werd niets meer gedaan en niets meer gezegd.

En dat was achteraf gezien ongelofelijk jammer. We hadden met elkaar een succesvolle samenwerking op touw gezet, we hadden grote publieke waardering en belangstelling ondervonden, kortom, we hadden een zeer gunstig klimaat geschapen voor verdere culturele activiteiten en in plaats daarvan lieten we het getij verlopen. We hebben niets aan evaluatie gedaan, niet ons afgevraagd, wat goed en wat minder goed ging, wat nog beter had gekund. We hebben onze kansen laten liggen en nieuwe mogelijkheden niet gegrepen. Ter verontschuldiging kan ik aanvoeren dat we niet ge-

wend waren om te reflecteren, om achteraf het gevoerde beleid te analyseren en tegelijkertijd vooruit te kijken, om nieuwe activiteiten op touw te zetten. We waren dik tevreden met onze geleverde prestaties: 'Dat hadden we dan toch maar mooi voor elkaar gekregen!'

Wat ik hiermee wil zeggen is, dat ieder van ons waarschijnlijk wel in staat is om op een bepaald moment tot een kwaliteitsprestatie te komen. De geschiedenis bewijst keer op keer dat musea en historische verenigingen erupties van kwaliteit te zien geven. Maar, nogmaals, dat lijkt heden ten dage niet meer voldoende. U moet nadenken over het permanent verhogen en het continueren van de kwaliteit binnen uw organisatie.

Tot slot wil ik nog een keer terugkomen op de medewerking en begeleiding die van consultants bij kwaliteitsmanagement verwacht mag worden. Ik vertelde u al dat de Stichting Omgevingseducatie behoefte had aan een zelfonderzoek. Wij hebben die medewerking gekregen. In Elke Pluijmen vonden wij een zeer geschikte begeleider bij de eerste verkennende fase van dit proces. De vragen voor het zelfonderzoek behelsden:

- Wat hebben wij tot nu toe als stichting gedaan?
- Hoe kijken onderwijs en erfgoedinstellingen daar tegenaan?
- Wat willen we in de toekomst?

Aansluitend bij deze laatste vraag: wij staan op een tweekoppig, omdat wij voor de keus staan of we doorgaan als kleine regionale club of met onze succesvolle website www.zappen.kennisnet.nl (een uitwerking van *Zappen in je buurt*) onze vleugels moeten uitslaan.

Voor een overschrijding van de regiogrenzen hebben we misschien een ander type bestuurder nodig. Een bestuur op afstand, dat zich meer beperkt tot de grote structuren en de voorwaarden schept waarbinnen de medewerkers kunnen werken. Bestuurders ook wellicht die meer kaas hebben gegeten van management. Ik zal u verklappen dat ik niet tot die laatste categorie behoor of wil behoren. Daarmee zal het voor mij wel eens, voor wat betreft het werken in deze stichting, 'einde oefening' kunnen zijn. Jammer, maar ik kan met veel plezier terugzien op 'mooie jaren'. Ik

ben er dus maar éven rouwig om, omdat ik vermoed, gezien de ontwikkelingen in het Gooi, dat de vrije tijd die ik dan krijg, weer snel zal worden opgevuld met nieuwe uitdagingen.

Dat laatste wens ik u hier vandaag toe: dat u wat straks aan de orde komt, tijdens de volgende lezingen, de workshops en het panel als een uitdaging zult ervaren en een aansporing om met elkaar iets ervan in praktijk te brengen.

Noten

- 1 Lezing gehouden op 2 oktober jl. te Laren (Singer) op verzoek van het MHP (Museum Historisch Perspectief) voor vertegenwoordigers van historische kringen en musea in Noord-Holland.

Erfgooiers en Erfgooierij

Door J.D.C. van Dokkum,
met portrettekeningen van Piet Vos

Inleiding

Ons Eigen Tijdschrift, een geïllustreerd maandblad¹ onder leiding van D.J. van der Ven, nam in september 1923 een interessant artikel op over de erfgooiers, geschreven door een zekere Van Dokkum (pagina's 325-329). Hieronder vindt u het stuk, integraal maar in hedendaagse spelling. Niet hinderlijk archaïsch woordgebruik is intact gelaten, maar woorden als kreits = kring werden vervangen. De illustraties werden gemaakt door Piet Vos, zoon van Floris Vos.

Het stuk is een prachtige weergave van hoe er door de elite (dat mag gezegd worden) tegen de erfgooiers werd aangekeken. Ik verwijs graag naar de bespreking van de ontginning van 's-Graveland. De schrijver geeft, waarschijnlijk zonder besef, haarfijn weer waar het nu werkelijk om draaide: het ongeschreven gewoonterecht van de erfgooiers versus het vigerende en vanuit het gezag (de overheid) geschreven recht.² De rechten van de erfgooiers hielden niet op bij door anderen bepaalde grenzen. Van Dokkum is duidelijk behept met een gezagsgetrouwe inborst en laat dat goed blijken. Ook in de behandeling van de zaak Hinlopen en de Erfgooierswet sijpelt er lichte afkeer van de uitkomsten van die gebeurtenissen in zijn zinnen door. In de slotalineae weigert hij mee te delen dat de rechten van de erfgooiers feitelijk werden erkend. Wel bewierookt hij enkele karaktereigenschappen van de erfgooiers, als doorzettingsvermogen en rechtsbewustzijn. Opmerkelijk.

Die kwalificaties van de erfgooiers (eigengereid, koppig, vechtlustig) zijn inderdaad opvallend, alsmede de (helaas zeer recent herhaalde)³ opvatting dat de erfgooiers hun rechten van Floris V verkregen, der Keerlen God, de hoeder van boerenpunnels. Inmiddels is wel duidelijk dat de zaak anders in elkaar stak en er wordt zelfs alom getwijfeld aan Floris' betrokkenheid bij de boerenstand. Evenwel heeft het onderhavige bijgedragen aan de latere geschiedschrijving waarin deze opvattingen worden herhaald of beargumenteerd, waaronder het dik tien jaar later verschenen Geschiedenis van Gooiland. De heren Enklaar en De Vrankrijker – ja u

leest het goed, de heren – goten de geschiedenis van de erfgooiers in een gezagsgetrouwe mal, waar vervolgens beton overheen werd gestort. En de erfgooiër zelf werd een steeds exotischer dier, en ongetwijfeld onder invloed van Blut und Boden-theorieën werden dergelijke exemplaren tot zeldzaam en apart verklaard. Het begrip erfgooiër is feitelijk een negentiende-, begin twintigste-eeuwse constructie, en de karaktereigenschappen die aan een dergelijke landbouwer worden toegeschreven vinden we terug bij vele boeren, burgers en buitenlui. Wel interessant is dat de Gooise boeren de constructies hebben aangenomen, zich op den duur werkelijk erfgooiër voelden en ook de zogenaamde exclusieve karaktertrekken gingen uitventen. Van Dokkum echter laat zich zien als een kind van zijn jammerlijke tijd, door dubieuze aannames over mens en land vrijelijk te spuien. Leest u ook over stenengooiende Huizers, inmiddels een topos van jewelste. We zullen het hem niet kwalijk nemen.

Anton Kos

Er is in de laatste halve eeuw steeds de een of andere Gooise kwestie geweest, die de hoofden warm maakte en de pennen van de journalisten in beweging bracht. De jongste van deze kwesties was het spoorwegplan, dat het Gooise natuurschoon bedreigde, en dat ten gevolge van een met groot talent en koppige volharding gevoerde obstructie, ambtelijk in slaap werd gesust. Evenzo ging het met de twistvraag van de vereniging van de gemeenten Laren-Blaricum en Naarden-Bussum. Ook hier organiseerde zich het verzet zo geconcentreerd en heftig, dat ten slotte een overwinning werd bevochten tegen de modernisten. Naarden en Blaricum kregen opnieuw hun eigen burgervader, jubileerden, en ... rusten thans op hun conservatieve lauweren? Geenszins! Naarden procedeert over zijn secretaris. Bussum kijft over zijn gemeentearchitect.

En dit alles is echt, is oer-Goois: zoals het nu ging is het altijd gegaan, oude rechten zijn in

het Gooi een heilgdom, waarvan aanranding niet wordt geduld. Vooral niet, wanneer deze heiligschennis van buiten af tracht in te dringen. Deze eigengerechtigheid schijnt wel in de grond en in de lucht te zitten, want het is hoogst merkwaardig, dat het niet alleen ingeboren zijn geweest, die bij deze Gooise kwesties van de laatste dagen een hoofdrol hebben gespeeld, maar vooral ook ingezetenen, die van elders zijn geïmporteerd. De Gooise particulariteiten zijn van zo bijzonder particuliere aard, dat niemand er aan ontkomt, die zich binnen de kring van deze merkwaardige landstreek inburgert. Bij de spoorwegkwestie deed zich dit wonder voor in bijzonder sympathieke vorm, maar wanneer we de typisch Gooise karaktereigenschappen door de eeuwen heen naspeuren, dan zal ons blijken, dat we over de uitwerking daarvan niet altijd zo tevreden kunnen zijn. De ingeboren Gooiers zijn lastige rakkers, zijn in hoge mate eigendunkelijk en eigengerechtig ... dit is tenslotte de moraal van Gooilands oudste geschiedenis. Wanneer echter deze lastigheid een onverzettelijke volharding produceert, en een klaar en sterk bewustzijn van recht en billijkheid tot krachtige en weloverlegde actie prikkelt, dan zijn de volksondeugden van

straks de deugden van heden geworden, die onze bewondering vragen met evenveel recht, als ze nog zopas onze verontwaardiging wekten. Het gehele Gooise volksleven is uit eeuwenoude tradities opgebouwd, en het geeft die nooit prijs. Het worde een tuinstad, een bijwagen van Amsterdam ... een gesloten kring met eigen rechten en eigen eisen blijft het niettemin voor altijd, zolang de erfgooiers hun geheiligde bodem niet verlaten. En hoe zou een erfgooiër dit kunnen: zijn land is zijn ziel en zijn leven. De erfgooiërsstrijd, dat is toch de Gooise kwestie bij uitnemendheid geweest, die meer dan iets anders de volkstraditie en het volksleven karakteriseert. Men vindt dit merkwaardige oude instituut van gemeenschappelijk grondbezit in geheel Nederland niet in zulk een eigenaardige, door eeuwenoude tradities en oorkonden gestaafde vorm als hier. De Gooise geschiedschrijver Perk heeft het gekenschetst als de geestelijke grens van het Gooi, waarvan de werkelijke grenzen niet zo gemakkelijk vast te stellen zijn. Het onderscheidt zich hierdoor van de omringende landstrecken, die wat de aard van de bodem betreft er heel wat mee gemeen hebben. Deze erfgooiërsstrijd is thans sedert enkele jaren in een erfgooiërsvrede omgezet, maar de tijd ligt nog niet ver achter ons, toen er om de oude rechten op leven en dood werd gekampt, tot dat eindelijk een nieuwe wet de oude rechten bekrachtigde, en het zwaard in de schede kluisterde. Daarmee is echter niet gezegd, dat dit zegevierende zwaard voor eeuwig is opgeborgen. De Gooise gemoederen zijn licht ontvlambaar, en de geringste verkorting van de verworven voordelen zou een vonk in het kruit betekenen. Reeds in het feodale tijdperk beproefden de heren van Amstel, die grimmige Gijsbrechten, die de geschiedenis met daden van hebzucht en eigengerechtigheid bezwaarden, de rechten van de Gooiers te fnuiken, maar der Keerlen God, de edele Floris V, nam hen in bescherming, en de moord door Amstel en zijn volgelingen op deze hun voorvechter gepleegd, heeft hun geenszins de onderwerping gebracht. Zij hebben hem gewroken en zijn vrij gebleven.

Voor ik u echter enkele merkwaardige episodes uit de geschiedenis van de erfgooiërs vertel, wil ik u even in het kort meedelen, om welke rechten hier eigenlijk gestreden werd.

In alle Gooise dorpen heeft men namelijk een groot stuk grond, dat 'Meent' genoemd wordt. Al deze meenten tezamen vormen de zogenaamde 'Gemene heiden en weiden', waarop een zeker aantal oude Gooise families 'schaarrechten' doen gelden. Deze stukken grond mogen, zoals door de zogenaamde 'schaarbrieven', de eerwaardige oorkonden van het erfgooiersrecht, gestaafd wordt, niet in persoonlijk bezit overgaan, tenzij allen, die daarbij iets in de melk te brokkelen hebben er hun toestemming voor verlenen. Het ouden schaarrecht bestaat voornamelijk daarin, dat de erfgooiers een door erfelijke tradities vastgesteld aantal runderen of ander vee op de gemene heiden en weiden mogen doen grazen, ofschoon geen van hen over deze gronden particulier beschikken kan. Slechts de erfgooiers, die ook werkelijk in de nabijheid van hun meent wonen, genieten dit voordeel onverkort. Verlaten zij de streek om zich elders te vestigen, dan verliezen zij en hun nakomelingen echter dit recht geenszins voorgoed. Het wordt dan slapend, en zodra een van hun, die zijn afstamming bewijzen kan, op de geheiligde bodem van de vaders terugkeert, wordt hij weer in het erfgooiersmilieu opgenomen. Zijn slapende rechten ontwaken dan met volle kracht.

Dat deze rechten van de vrije burgers van Nardinclant reeds in de Middeleeuwen de heers- en gewinzuchtige edelen een doorn in het oog waren, spreekt vanzelf, en de Gooiers moesten voortdurend op de bres staan om hun zaak te verdedigen. Dit is wellicht een van de redenen, dat het typisch Gooise volkskarakter tekenen van overeenkomst vertoont met de trots van de Spaanse *hidalgo's*, en bovendien verre van zachtvaardig is. Vechtlust en querulantisme werden door de omstandigheden aangekweekt, en erfden van geslacht op geslacht voort, vooral ook in de dorpen, die zich sterk afgescheiden en gesloten hielden, zoals onder andere het beruchte vissersdorp Huizen.

Ik herinner me nog levendig de tijd, toen er een soort van doodsverachtende stoutmoedigheid toebehoorde om dit broeinest van twisten en kloppartijen door te dringen. In de vroegste tijd van de rijwiel sport, zo om en nabij de tachtig, hadden wij jongens eenmaal de onvoorzichtigheid, om er op onze stalen ros-

sen, zondagmorgen, terwijl de kerk uitging, door te fietsen, en we werden door deze zachtmoedige christenen met zulk een hagelbui van stenen en scheldwoorden ontvangen, dat we dit oord vol vreemdelingenvrees voortaan zorgvuldig meden. De vreemdelingenhaat, die indertijd een apotheose vierde bij de bekende bestorming van de rotonde van Blaricum in de avond van de 21ste augustus 1900, uit zich thans niet meer zo brutaal, maar ze sluimert slechts, en is volstrekt niet verdwenen. Nog kort geleden heeft mij een inwoner van het Gooi verteld, dat hij op zekere dag door de politie erop betrappt werd, een geladen revolver bij zich te dragen. Als regel gold, dat dit alleen om bijzondere reden kon worden gedoogd, en bij het onderzoek informeerde men: 'Waar woont U?' 'Onder Huizen!' antwoordde hij, en ... men vroeg niet verder, maar zei: 'O, dat is een gegronde reden!'

Heftig, eigendunkelijk en eigengerechtig zijn de Gooiers nog overal. Pas enkele weken geleden nog werd er in de kerk te Naarden een vergadering gehouden van de erfgooiersvereniging 'Stad en Lande', waar het ondergeschreeuw en oppositie moties van afkeuring tegen het bestuur regende. En al dit rumoer

was georganiseerd om een uitkering van twee gulden, waaraan door het bestuur niet was voldaan. Het ging in deze felle strijd natuurlijk minder om de knikkers dan wel om het recht van het spel. Dit oude, geweldige 'recht' beheerst trouwens het gehele Gooise leven en denken. Drossaart Pieter Corneliszoon Hooft heeft daarvan te zijner tijd kunnen meepraten, toen hij de modderbodem van 's-Graveland wilde ontginnen en daar een Goois Arcadië stichten.

Deze streek was toen nog vrijwel een uitgestrekt moeras, en er moest heel wat gebeuren, voor er fraaie landhuizen konden verrijzen, die rijke Amsterdamse kooplieden er wensten te bouwen. De onderneming werd niettemin met moed en volharding op touw gezet, maar toen bleek opeens, dat er nog heel wat funester krachten tegenwerkten, dan alleen de weke, vochtige bodem van dit Goois laagland. De erfgooiers beschouwden de pogingen tot dempen van hun poelen, tot bouwen binnen hun gebied, als een inbreuk op hun vermeende rechten om hier turf te baggeren en riet te snijden tot in lengte van dagen. Deze beweerde rechten waren niettemin in dit geval slechts gefingeerd, want gelijk de naam van de streek 'des Graven land' aanduidt, behoorden

de moerassen tot het grafelijk domein en lagen dus buiten de eigenlijke erfgooiersmeent. Daar de gronden echter van geringe waarde geacht werden, had men er van ouder tot ouder gebaggerd en gemodderd, zonder dat daar iemand zich tegen verzette, en tegenwoordig voelde men er zich heer en meester, en wec degenen die aan dit gewoonterecht waagde te twijfelen. Een dreigend protest was de eerste daad, en toen de ondernemende ontginners dit negeerden, werd tot in ingrijpender maatregelen overgegaan. De overdag aangevangen bouwwerken en aanplantingen werden 's nachts vernield, zodat de arbeid niet in het geringste vorderde. Toen men dit met geweld wilde te keer gaan, kwam het tot klop- en schietpartijen, en daar zomin de bouwers als de opposanten wijken wilde, ontwikkelde zich een vinnige guerrilla; men schoot uit bosjes en greppels, zonder dat iemand ontdekken kon waar de schoten vandaan kwamen. Streng plakaten, zomin als uitgelooft beloningen, konden de daders doen ontdekken. Ten slotte werd zelfs een mysterieuze poging gedaan, om het huis van een van de voornaamste ondernemers, de heer Schaeck, in brand te steken, en bij een ander wierp men in het nachtelijk duister keien door de

ruiten, die zo handig gelanceerd werden, dat ze uit de lucht schenen te vallen. Werklieden, die met mannenmoed de arbeid trachten voort te zetten, werden zelfs op klaarlichte dag, door een gewapende en gemaskerde bende vervolgd in het open veld.

Men zag ten slotte in, dat tegen deze stille kracht¹ te blijven strijden, nimmer een volledig succes beloofde, wendde zich tot het bestuur van 'Stad en Lande' te Naarden, en sloot een overeenkomst, die eindelijk in 1634 de met warmte gewenste vrede bracht. Eerst toen kon de stichting van de Amsterdamse landhuizen ongestoord worden voortgezet. De koppige erfgooiers hadden als steeds de strijd gewonnen, zelfs hier, waar hun rechten, op zijn best genomen, van zeer twijfelachtige aard waren.

Een andere erfgooiersgeschiedenis, uit wat later tijd, was niet minder merkwaardig, ofschoon het daarbij niet zo grof toeging als bij het 's-Gravelandse geschil. Het bijzondere echter van deze episode is, dat er duidelijk uit blijkt, dat de erfgooiers wel tuk waren op het uitvinden van oeroude rechten, maar dat ze minder waardering hadden voor een tegenstander, die een oud recht uit stoffige papieren opsnorde. Anno 1570 namelijk was de tegenwoordige hoeve Oud Bussem eigendom van een zekere Pauwels van Loo, slotvoogd van Muiden.

Deze man was een wonder en een curiositeit, want hij had de kunst verstaan het de erfgooiers naar de zin te maken, en wel op zulk een wijze, dat ze hem het hoogste en dierbaarste gaven wat ze hem geven konden. Ze beloonden namelijk zijn verdiensten door hem een dubbel schaarrecht te schenken, dat wil zeggen, hij mocht tweemaal zoveel vee op de gemene heiden en weiden laten grazen, als waartoe hij als gewoon erfgooiër het recht zou hebben gehad.² Deze erfgooiersidylle was er wellicht op berekend, dat ze met het leven van de begunstigde een einde zou nemen, maar in de schenkingsbrief waren vermoedelijk toch wel enkele minder gelukkig gestelde regels, die deze bedoeling in twijfel konden trekken.

Een latere bewoner van het landgoed, een zekere Van Hinlopen, die oudheidkundige neigingen had, ging snuffelen in de geelge worden en stoffige documenten, die op de ge-

schiedenis van zijn bezitting betrekking hadden, en vond bij dit onderzoek de akte, die Pauwels van Loo tot de overgelukkige bezitter van het dubbele schaarrecht maakte. Hij bestudeerde het stuk zeer nauwkeurig en kwam toen tot de conclusie, dat dit dubbele schaarrecht aan het landgoed verbonden was, en dus op hem, de opvolger van het erfgooiers troetelkind, was overgegaan. Zonder veel omwegen besloot hij zijn vermeende rechten geldend te maken, en nam er brutaalweg een proef mee, die echter geen zeer schitterend succes bleek, want het georganiseerd verzet was onmiddellijk paraat, om zijn aanmatiging tekeer te gaan, en toen hij zich niet liet beduiden, dat de erfgooiersgunst van 1570 alleen Pauwels van Loo had gegolden, kwam er een proces uit voort, dat door Van Hinlopen werd verloren, en dat hem een schat van geld kostte.³ Dat de erfgooiers zich nooit gewonnen gaven, had de geschiedenis reeds meerdere malen gedoceerd, en indien men deze lessen van de historie beter had geleerd, zou misschien de jongste erfgooiersoorlog, die velen onder ons zich zonder twijfel nog herinneren, niet zo fel zijn ontbrand.

Het was een soort eindstrijd, die hier in het laatste decennium van de negentiende eeuw werd uitgevochten, een vereffening van lang

opgekropte grieven. Het juiste ogenblik en de rechte man daarvoor waren gevonden, toen de heer Floris Vos zich in het Gooi vestigde, Utrechtenaar van geboorte, maar stammende uit een oud Huizer geslacht, van wie de slapende rechten weer actief werden, toen hij tot de grond van zijn voorvaderen terugkeerde.

Hij bezat in veredelde vorm het echte koppige doorzettingsvermogen van de Gooiers, gepaard aan grote ondernemingsgeest en gewiekst inzicht. Juridisch doorkneed in de geschiedenis van de erfgooiers, schaarde hij zich aan de kant van de schijnbaar zwakste partij, de oppositie, die de handelingen van het wettige bestuur afkeurde.

Dit bestuur van Stad en Lande bestond namelijk volgens oude tradities uit burgemeesters van de verschillende Gooise gemeenten, en daarbij deed zich in later tijd het zonderlinge geval voor, dat deze, van elders geïmporteerd, vaak zelf het erfgooierschap niet bezaten, en dus niet konden gevoelen welke persoonlijke belangen ermee gemoeid waren. Toenmaals propageerde een meerderheid van dit bestuur de mening, dat de eigenlijke bezitters van de erfgooiersgronden de gemeenten waren, en men ging zelfs zo ver, ten voordeel van die gemeenten stukken grond

aan het gemeenschappelijk erfgooiersbezit te onttrekken. Een van de ijverigste voorstanders van deze bodempolitiek was de burgemeester van Blaricum, de heer Hosang. Uit het verzet tegen deze inzichten ontstond de zogenaamde 'Nieuwe Partij', die zich voortreffelijk organiseerde en te weer stelde, onder aanvoering van Floris Vos. Zij schoof kortweg het oude bestuur terzijde, nam, gesteund door velen van wie zij de familiebelangen behartigde, de oppermacht in handen, en koos zelf het 'Hoofdbestuur van de gerechtigden tot de gemene heiden en weiden van Gooiland'. Tussen deze beide groepen brak nu een vinnige strijd los, waarbij zelfs de gewapende macht te pas kwam. De opposanten dreven vee op de betwiste gronden, en de nog steeds voor officieel geldende bestuursgroep trachtte dit met geweld te beletten, waarbij menige ernstige vechtpartij voorviel. Het terrein van de actie lag bovenal in de buurt van Laren, Blaricum en Huizen, waar het soms zeer heet toeging, zo erg zelfs, dat er gewonden en doden vielen. Floris Vos en zijn bondgenoten lieten zich echter, vertrouwend op hun goed oud recht, niet uit het veld slaan. Ofschoon de aanvoerder tenslotte zelfs met een vonnis werd bezwaard, wist hij nochtans door volhouden tot het bittere einde, de rechten van de erfgooiers op hun oeroud familiebezit te doen erkennen. De kwestie werd ten slotte wettelijk geregeld door de Erfgooierswet van 1912. Hiermee was de overwinning bevochten, en de vrede in het blonde heuvelland [sic] teruggekeerd. Over de verkoop van gronden beslisten thans alle daartoe gerechtigden, die zelf hun bestuur kiezen, dat zetelt in het door de architect De Bazel gebouwde Gemeenlandshuis, gelegen aan het wielrijderspad tussen Bussum en Hilversum. En hier worden ook de eerbiedwaardige, oude erfgooiersarchieven bewaard, waarop de zo vaak betwiste rechten steunen.

Sterk rechtsbewustzijn en groot doorzettingsvermogen hebben tot dit resultaat geleid, en al mag ook in de aanvang het optreden van de opposanten niet overal sympathie hebben gevonden, men zal niettemin moeten erkennen, dat de Gooise koppigheid en het Gooise zelfbewustzijn hier iets hebben bereikt, dat zeer belangrijk is. Wie iets als dit kan volbrengen, kan meer, en dit is ten slotte een lof voor

de Gooise energie, die spreekt uit sommige van de Gooise koppen, die we hier afbeelden. Enkele van deze koppen geven het gedegene-reerde type, dat naast het sterke voorkomt. Ze zijn naar de natuur getekend door een toen-maals 15-jarig tekenaar met groot talent, Piet Vos, zoon van de heer Floris Vos. De meester-lijke typering van deze stugge karakters, zegt ons meer dan duizend woorden vermogen.

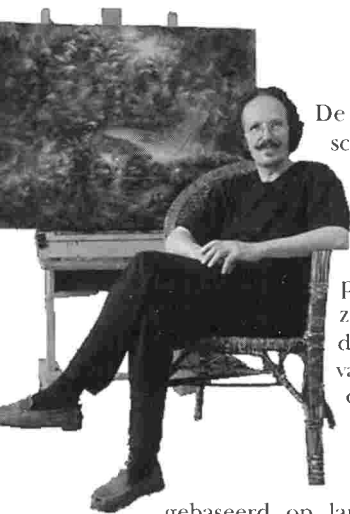
Noten

- 1 Het was een uitgave van de cacao-fabriek Van Houten & Zoon, gevestigd te Weesp. 'Voor geregelde gebruikers van Van Houten's Cacao' was het tijdschrift gratis. Er werkten veel grote namen aan mee, bijvoorbeeld de fotograaf Berssenbrugge en de kunstenaar Johan Briedé.
- 2 Zie daarvoor O. Moorman van Kappen, 'Ongedeeld ten eeuwigen dage', *Tussen Vecht en Eem. Tijdschrift voor regionale geschiedenis*, 10 (1980), 8-25; A. Kos, 'De goede luden van Gooiland', *Madoc. Tijdschrift over de middeleeuwen*, 2 (1999) 88-99 m.m. 95-97; P. Leupen, 'Erfgoed van Erfgooiers; meer dan een Goois belang?', *Tussen Vecht en Eem. Tijdschrift voor regionale geschiedenis*, 20 (2002) 204-210.
- 3 Ter gelegenheid van de laatste open monumentendag in Naarden verscheen een boekwerkje, waarin wordt gesteld dat het al begon in 1296. 'Floris V, graaf van Holland en Zeeland ... de boerenstand meer rechten en vrijheden gegeven ... De Gooise boeren beseften dat hun positie dan wel versterkt was door Floris ...'
- 4 Wellicht een verwijzing naar de roman van Couperus.
- 5 Dat is niet helemaal correct; enkele hofsteden, waaronder Oud Bussem, kenden schaarrecht, zonder aanzien des persoon. Dubbel schaarrecht kwam wel meer voor. Het is te ingewikkeld om hier verder op in te gaan.
- 6 Perk nam het vonnis als bijlage op in zijn *Verslag omtrent den oorsprong en den aard der gebruikswegen op de heiden en weiden in Gooiland; bijzonder in betrekking tot de vraag wie de gerechtigden zijn tot dat gebruik*, (Amhem, 1842), xli-xlix.

‘Wie de diepte in wil, hoeft niet ver te reizen’

Een interview met kunstschilder Ton de Kruijk

Anton Kos

De Bussumse kunst-schilder Ton de Kruijk kent een belangrijke en bepalende inspiratiebron: het Gooi. Op zijn fiets peddelt hij steeds dezelfde rondjes, onderwijl de beelden van de streek in zich opnemend om daarna geïnspireerd aan het werk te gaan. Zijn schilderijen zijn gebaseerd op landschappen in een zeer ruime betekenis. *Tussen Vecht en Eem* besloot de schilder een interview af te nemen. Bij binnenkomst in zijn galerie en huis word je direct getraakteerd op zijn werken, die een ogenschijnlijk archaische sfeer oproepen.

Zou men je werk kunnen duiden als moderne ‘oude’ kunst?

Ja precies. Toen een bekende eens naar mijn werk kwam kijken kreeg ik het volgende te horen: ‘Is het omwille van die kleuren dat ik aan oude kunst moet denken? Als je die kleuren zou veranderen, zou je zeggen dat het om *moderne* kunst gaat.’ Dat is het eerste gegeven. Het tweede is het ambachtelijke. Ik heb het ambachtelijke hoog. Ik schilder zoals de oude meesters schilderden, maar ik maak gebruik van moderne technieken. In plaats van tempera gebruik ik acrylverf en daar overheen harsolieverf.

Eén van de redenen dat ik hier ben, is natuurlijk je onderwerpen. Die gaan veel over het Gooi of Gooise zaken, zowel het hedendaagse als het verleden. Is dat altijd zo geweest?

Ja, altijd. Onvermijdelijk. Ik woonde in de Jan van Galenstraat in Huizen, dat is vlakbij het bos. Van kindsbeen af wandelde ik het bos in, ging ergens zitten en begon te tekenen of

schetsen. Dat beviel me het beste. Het landschap. Ik kan het ook het beste, landschappen schilderen. In feite een riskante onderneming heden ten dage, want landschapsschilders worden niet erg hoog geschat, tenminste de traditionele landschapsschilders.

Zie je jezelf als een traditionele landschapsschilder?

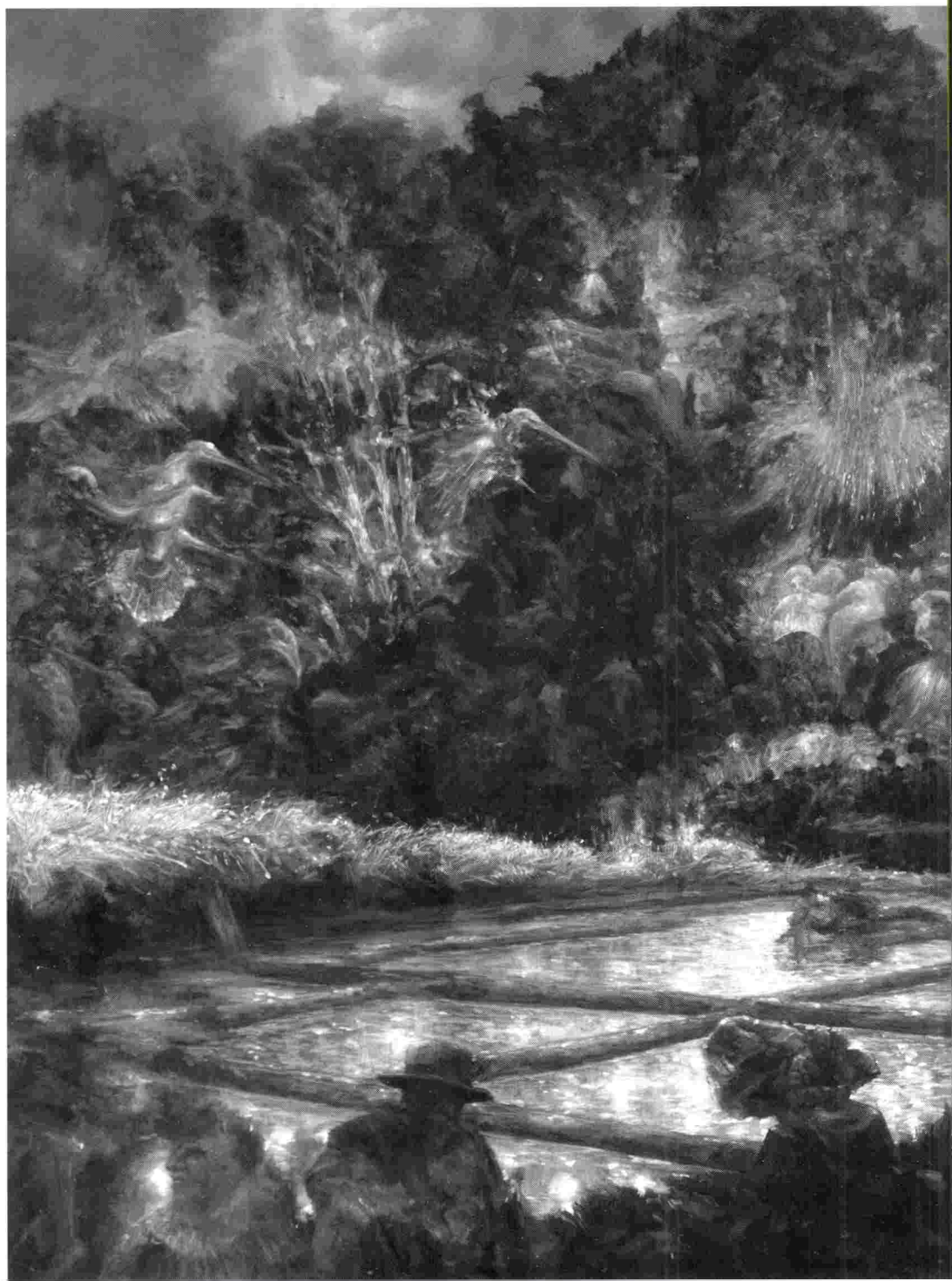
Nee. De Haagse school, Apol en Mauve, het zijn prachtige schilders die fraaie werken afleverden, ambachtelijk heel goed. Dat is nog steeds de standaard. Voor mij is het landschap meer een inspiratiebron. Ik put uit het landschap, maar dat ontgaat veel mensen. Het landschap hoeft ook niet noodzakelijkerwijs een landschap te wezen; het is *het* landschap van mijn geest, mijn ziel. Van mijn ervaringen, de weerspiegeling en de neerslag ervan. In feite is dat de functie van het landschap. Ik schilder een boom niet naar de werkelijkheid, dat vind ik niet interessant. Dat hebben velen voor mij al gedaan en veel geestdriftiger. En ik ken die werken, dus zou ik teveel invloed ondervinden indien ik op die manier bezig zou zijn.

Zou je dan ook naar de waterleidingduinen kunnen gaan? Wat zorgt ervoor dat het Gooi zo tot je verbeelding spreekt?

Ja. Dat heb ik ook gedaan. Maar het heuvelachtige van het Gooi, de geschiedenis, van zowel het land als het water, gaf en geeft toch vaak de doorslag het hier te zoeken. Dat het eerst Zuiderzee was, daarna IJsselmeer en dan Gooimeer. Dat vind ik fascinerend, zoals de oorspronkelijke kliffenkust. Die zie je in het schilderij *Gooise Kust*, daar sta je met je rug naar het water en kan het zo geweest zijn. Het zijn geen exacte duidingen, meer zoals ik het mij herinner of denk dat het zo geweest is. Als ik aan de Naarder Eng denk, en ik fiets er naar toe vanuit Naarden naar Huizen, via dat verharde fietspad, dan zou ik het *toch* schilderen naar mijn herinnering. Zodra je bij Oud

1. Kolonie Walden te Bussum
(afm. 45x55, part.bez.). In
1998 was het 100 jaar geleden
dat de kolonie Walden werd ge-
sticht. Dit schilderij is mijn
commentaar hierop.

2. *Landgoed Bantam* (afm 60x90, part. bezit). Gebaseerd op een plek op het landgoed Bantam te Hilversum. Fragmenten van beelden uit verloren tijden; Holland, de VOC, Indië, sawa's dienen zich aan, maar ook een hond die blaffend voorbij komt.

Naarden bent, zie je de idioterie aan de overkant, de toren van Almere. Ik ontwijk die dingen.

Vind je het detoneren?

Ik weet het niet. Ik kijk er eigenlijk altijd langs. Als ik naar de overkant kijk, denk ik: goh wat raar. Vroeger zag ik de horizon, als ik nu kijk, zie ik Almere. En dan herinner ik me hoe het was. Ik zag geen horizon, maar de horizon van dood water. Het was geen zee. Generaties voor mij zag men de Zuiderzee. Het verplaatst zich constant door de tijd. En dan zou ik liever willen dat het nog de Zuiderzee was, in plaats van de toren van Almere te ontwaren.

Is dat een nostalgisch of romantisch gevoel?

Een romantisch gevoel. Vroeger was niet alles beter. Het landschap zou voor mij interessanter zijn geweest als ik in 1917 daar stond. Ik stel me dat wel eens voor. Een ruigere natuur, immers een zeeklimaat, je had zee, die kliffenkust, Naarden, de oude dorpen waaronder het schildersdorp Laren, de heiden en de meenten, je had alles bij elkaar, geconcentreerd op een kleine plek. Dat idee, ergens heb ik het gevoel dat ik daar naar zoek. Ik vind dat natuurlijk niet, maar soms wel een klein deeltje of dingetje. En dan blijkt dat ik niet alleen daar naar zoek, maar ook naar andere dingen die verloren zijn geraakt, of die ik zelf verloren heb.

En wat we gewonnen hebben? De welvaart, huisvesting, nieuw land. Dat ontwijk je ook of besef je dat sommige ingrepen bittere noodzaak waren?

Ten dele. Ik heb mijn bedenkingen. Neem nu het concept 'nieuw' land. Bijvoorbeeld de Markerwaard. Van dat water land maken is onzin. Er is genoeg 'nieuw' of 'oud' land dat je zou kunnen benutten om de gestelde doeleinden te vervullen. Wat men in de Flevopolder nu doet, zou gemakkelijk ook elders gedaan kunnen worden. Nederland werd en wordt teveel als een plas water gezien. Dat zag je in Zeeland, dat zag je met de Afsluitdijk. Om de overgebleven plas water zet je een paar molens, poldert de boel in, en dan ben je van het gelazer af en het kost het minste. De strijd tegen het water, we zijn de grote polderaars. De grandeur van ons volk.

Durf je het als hebzucht te kwalificeren? Dat inpolderen en die voortdurende strijd tegen het water?

Ik weet niet precies wie er zijn voordeel mee doet, anders dan de landbouw en de 'economie'. Als je weer zo een polder erbij hebt, moet er ook van alles op gebeuren. Er is voor veel mensen veel te halen en die lobbyen natuurlijk het hardst. Je kunt het ze niet kwalijk nemen. Zodra ergens een kluif te bemachtigen is, staan ze vooraan.

Dat engagement. Dat zie je minder sterk in je werk terug.

Ja, dat zie je minder terug dan voorheen. Op een andere manier weer wel. Ontwijkend, ik stel mijn eigen wereld samen.

Dat is al betrokkenheid genoeg.

Ja, ik laat zien wat het voor mij betekende en betekent, wat het Gooi voor mij doet.

Vind je jezelf een 'Gooise' kunstenaar?

Nee. Je hebt de Haagse school, je hebt landschapsschilders, maar er is heden ten dage geen Gooise school. Ik zou daar ook niets mee hebben. Ik sta teveel op mijzelf om ergens onderdeel van te zijn. Ik voel ook weinig verwantschap met landschapsschilders, omdat ik er toch iets anders mee doe. Ik moet iets aan het landschap toevoegen, iets wat er misschien niets mee te maken heeft. Dat kan uit mijn eigen omgeving komen, of uit mijn denkwereld of gevoel. Het landschap moet een katalysator zijn, geen doel op zichzelf.

En dat levert vervormingen op. Het verweeft zich.

Ja. In feite kan je een boom schilderen als een boom ... maar als je de kleur verandert, dan wordt het iets totaal anders. De textuur van een boom, groene bladeren bruine stam, daar maken onze hersenen direct een boom van. Zwart en wit in het groen, dat is altijd een koe in een weiland. Als je dat verandert, andere kleuren, vormen, dan levert het iets anders op.

Waarom ben je een galerie begonnen?

Op een gegeven moment merk je dat je het zelf moet doen. Als ik de provincie inging, naar galeries of kunstuitlenen, dan kreeg ik te maken met de geforceerde opvatting om zo min mogelijk provinciaal te zijn en zo veel mo-

3. Gonië Kust (afm 20x30, part.bezi). Gebaseerd op de plek vlak naast waar tot voor kort de uitspanning Oud-Naarden gevestigd was. Gezichtspunt is landinwaarts met het water in de rug.

gelijk stedelijk. De omgekeerde wereld. Ofwel ik kon mijn werk niet goed kwijt. Dus begon ik mijn eigen galerie. Bovendien, de kunstwereld in Amsterdam schuift wat hier gaande is liever weg, en richt de blik op het buitenland.

Je geeft ook les. Hoe gaat dat?

Mijn leerlingen leer ik stillevens, portretten en landschappen schilderen zoals ze dat deden in de negentiende eeuw, begin twintigste. Soms vragen ze wel eens 'Hoe doe jij dat dan?' Dan laat ik ze een poos in mijn idioom schilderen, en na verloop van tijd schilderen ze alles weg. Vlekken. Wat ik dan van waarde vind, vinden ze niet interessant genoeg. Ze streven een ander doel na. En dat is ook goed. Het is veel leuker om ze gereedschappen te geven waarmee ze eigen werk kunnen maken, dan dat zij mij imiteren.

Je neemt ze ook mee naar buiten. Wat zijn de favoriete plekken?

Het sluisje bij Eemnes, maar ik sta ook vaak bij de waaiers. Melkunie heeft daar zijn spotje nog opgenomen, met die koe op een motor. Daar staat een boom en die boom is een trekpleister voor vogels. Die hele dikke laag vogelgeluiden daaromheen, dat is zo verschrikkelijk mooi in al zijn eenvoud. Verder de buitenplaatsen in 's-Graveland.

Als je de mainstream-kunst bekijkt, dan zie je dat het werk wat jij maakt daar niet toe behoort. Daarin wordt toch veel meer abstract gewerkt.

Ja, wat ik net al zei. Als je landschappen schildert of iets wat daarop lijkt, dan wordt het gezien als truttig. Niet velen malen erom, maar ik zou er niet aan moeten denken wat anders te doen. Eigentijdse onderwerpen, soms controversieel, zoals verkrachtingen in concentratiekampen, daar heb ik niets mee. Het is schokkend, maar de schok die door cultureel Nederland gaat is wat mij betreft de verkeerde.

Ik vraag het ook omdat Tussen Vecht en Eem of De Vereniging Vrienden van het Gooi, en andere lokaalhistorische clubs ook vaak last hebben van een truttig imago.

Het is onzin. Als je goed nadenkt dan is landschap het belangrijkste wat je om je heen hebt. En om dat links te laten liggen vanwege

pseudo-artistieke opvattingen, dat maakt eerder spotlust los. Ik doe eigenlijk hetzelfde wat historici doen die zich bezighouden met de eigen omgeving, maar dan artistiek. Ik probeer een andere waarheid te vinden. Daar jaag ik achterheen. *Beelden*, die misschien niet historisch juist zijn, maar gevoelsmatig bij me passen.

Als je naar je werk kijkt, dan zie je nogal verschil in stijl. Bijvoorbeeld het schilderij Bantam. Je ziet een rijstveld. Het is afwijkend van het werk Gooise kust. Dat komt door het onderwerp, de naam, Bantam. Als ik daar rondloop, dan kan ik er niet omheen dat daar mensen woonden die rijk zijn geworden in Indonesië. Je legt dat er gewoon overheen. Eraan voorbij gaan lukt niet. Het exotische, van vooral de naam. Dan komt zo een rijstveld als vanzelf op.

In je meest recente werk lijkt het alsof je de ruimtes 'dicht' schildert, in plaats van bijvoorbeeld het meer open Walden.

Voorheen schilderde ik de figuren los van de achtergrond en liet ze meer op zichzelf staan. Nu doe ik dat niet meer. Wat ik nu probeer, is het zo te schilderen, dat het werk niet meer in delen kan worden opgeknipt. Het is minder expliciet, en daarom impliciet interessanter. Je moet er misschien wat langer naar kijken. Het is constant in beweging, want het eigenaardige van mijn recente werk is dat het een stilstaand vlak is, maar voortdurend in beroering blijft. Alle fragmenten bij elkaar vormen een nieuwe werkelijkheid, steeds weer. Het laat heel veel ruimte over voor interpretatie. Vroeger schilderde ik het helemaal uit, nu geef ik een aanzet, een fragment, en laat het aan de aanschouwer over.

Terugkomend op het zojuist genoemde Walden. Dat lijkt een meer historisch getint werk. Dat figuurtje onderin?

Er was hier in Bussum een project opgezet ter gelegenheid van 100 jaar Walden. Mijn werk vond daarin geen plaats, te conventioneel. Ze hadden dozen gemaakt en in die dozen zaten dingen die met de kolonie Walden te maken hebben gehad. Ik ben wezen kijken. *Erg interessant.* Ik was helemaal niet van plan een schilderij over Walden te maken, maar ik zat in het stichtingsbestuur en dus verdiepte ik

4. Naardereng 2 (afm. 60x90, bezit kunstenaar). Gezien vanaf de Eukenberg richting Gooimeer, een boom diende als vertrekpunt voor dit schilderij.

mij erin. Zodoende doken die figuraties op. En ik vond het leuk. De figuur onderin is mijn commentaar op Frederik van Eeden cum suis. Met het gezicht naar de horizon, de ideologie hoog in de bol, en wat voor hun voeten gebeurde, dat zagen ze niet. Ze deden iets na, het was bedacht en niet oorspronkelijk genoeg. Gedoemd om te mislukken dus.

Want?

Alles wordt heel erg goed nagedaan, en de bronnen die gebruikt worden tracht men zoveel mogelijk te verdoezelen. De vondsten en vindingen worden eigen gemaakt. Frederik van Eeden deed dat ook. Misschien niet eens bewust. Wellicht hebben anderen hem tot inspirator of leider van een namaakkolonie benoemd. En een nabootsing heeft nooit de kracht van het origineel. Dat zoiets mislukt, dat hale je de koekoek. En de onderknuppels zijn de pineut. Overigens, kijk eens naar Delfts blauw. Komt uit China en wat doen wij? We schilderen een molentje erop. Het gaat erom dat ik het wil weten. En *als* iets wordt nagebootst, waarom dan vaak zo slecht?

Dus je gaat voordat je aan zo een werk begint op onderzoek uit. Rond je dat eerst af of doe je het opgaand?

Ja, ik lees van alles over het onderwerp, voor zover de tijd reikt. En het gaat hand in hand. Ik was bijvoorbeeld al met het schilderij Wal-den bezig toen ik erover ben gaan lezen. En dan niet alleen over de kolonie, maar ook in het werk van Van Eeden zelf. Ik heb wel een grote waardering voor Van Eeden als schrijver en dichter.

Misschien had hij bij zijn leest moeten blijven?

Ja, eigenlijk wel. Dat geldt trouwens ook voor mij. Ik ben politiek geëngageerd, sowieso betrokken bij veel dingen, maar op het moment dat ik me daar ook werkelijk mee zou gaan bemoeien, met de harde realiteit, dan zou het me teveel krachten kosten en dat gaat weer ten koste van mijn werk. Als ik mij terugtrek in mijn eigen wereld, komt die betrokkenheid beter uit de voeten. En dan heeft het de beste functie. Ik probeer mijn inzicht te delen, via mijn werk.

Tot slot. Wat is voor jou het Gooi? Waar houdt het op en waar begint het? Hoe groot is het? Je vertelde dat je altijd dezelfde route fietst.

Mijn Gooi is heel klein. Tussen Huizen en Naarden tot aan Blaricum. Maar alles wat ik erover lees neem ik mee. Ik heb niet het hele Gooi nodig, in feite kan het nog kleiner. Ik fiets hetzelfde stuk, maar er zit wel variatie in. Het is zo mooi en zo afwisselend, ik hoef en wil er niet buitenom. Er gebeurt dankzij de weersomstandigheden zo veel, je kijkt nooit naar hetzelfde. Niet vanaf de Tafelberg of naar het verharde fietspad, maar wat daartussenin gebeurt. Dat is interessant. Kijk naar Bantam. Ineens kwam er een hond voorbij draven en die zit in het schilderij. Waarom? Ik vond het een leuke hond.

Biografische gegevens

Ton de Kruijk werd geboren in 1951 te Ankeveen en groeide op in het Gooi. Naast het vervaardigen van kunst, runt hij een galerie aan de Landstraat in Bussum. Ook geeft hij lessen in tekenen en schilderen. Adres: Landstraat 107, 1404 JH Bussum.

U kunt het werk van Ton de Kruijk ook op zijn website bezichtigen: www.tondekruijk.nl / e-mail: galerie@tondekruijk.nl

Tering in (Enk)huizen

Het TBC-huisje in het Zuiderzeemuseum

Anton Kos

Tuberculose is nog steeds een dodelijke ziekte. Althans, in sommige delen van de wereld. De longziekte, voorheen geduid als volksvijand nummer 1, is tegenwoordig alhier redelijk onder controle. Toch blijft men alert, ondanks de genezende penicillinekuren, en terecht.

De wetenschappelijke wereld kende grote aandacht voor onderzoek naar en de bestrijding van de ziekte en grossierde in behandelmethoden.¹ Langdurig uitzieken en afgestemde voeding bleven rond 1900 als enige remedie overeind temidden van vele andere, minder

succesvolle therapieën. Zuivere lucht, zeeklimaat of heel hoog in de bergen, dergelijke zaken zouden de tuberkelbacil uit het lijf jagen, nou ja – jagen, het kuren duurde een lange tijd. Maar hoe deed je dat? Oplossing bood het fenomeen sanatorium. Een instelling op een afgelegen, rustige en zuivere plek, waar de patiënten de hele dag optimaal baat hadden bij het licht en de lucht en waar ze verzorgd werden door verpleegsters en artsen. Aanvankelijk was het alleen voor de welgestelde weggelegd, maar al snel brak de notie door dat er vanuit de over-

heid (en natuurlijk liefdadigheid) volkssanatoria moesten worden opgericht. Kortom, sanatoria verzezen als paddestoelen uit de grond, alle werkend op basis van deze zogenaamde klimaattherapie.² Maar er was nog een mogelijkheid. En daar gaat dit korte artikel over.

Het Zuiderzeemuseum herbergt diverse panden en gebouwen uit vele plaatsen rond de voormalige Zuiderzee, thans IJsselmeer en Waddenzee. Helaas zitten daar geen Gooise zaken bij. De hele Zuidwal (lees Muiden, Vechtstreek, het Gooi en tot aan Spakenburg toe) is ondervertegenwoordigd als het om panden gaat. Alleen Harderwijk komt er goed vanaf, maar dat ligt toch al weer veel oostelijker. Andere zaken, als klederdrachten uit Huizen en Spakenburg, zijn er genoeg, net als prenten, schilderijen van en gebruiksvoorwerpen uit onze streek. Zo bezit het museum de bekende Huizer touwslagerij van de gebroeders Schram aan de Plaveenseweg. Daarvan is een replica gemaakt om mee te demonstrenen. Tevens hangt het pointillistische *Huizer meisjes* van Ferdinand Hart Nibbrig op de zaal *Typisch Holland* in het Binnenmuseum.

Men zegt: 'Wie zoekt zal vinden'. Dat is maar zelden waar. Beter zou het luiden 'Wie vaak niet zoekt, zal soms vinden'. Geldt dat voor en in de liefde en oorlog, voor Gooise zaken gaat dat tevens op. Ergens op een weilandje in het Buitenmuseum, achter de Boerenleenbank uit Baard en vlakbij de varkens, liep ik een enigszins verborgen, wat hulpeloos erbij staand en eigenaardig huisje tegen het lijf. Het heeft als fundament een draaischijf waardoor je met het huisje zelf in de rondte kan. Toch is het ontegenzeggelijk een huisje, juist dankzij haar eenvoud en nietigheid. Na enig onderzoek en navraag bij collegae kwam ik erachter dat het om een zogenaamd TBC-huisje ging; een houten hok waarin een bed stond, aan twee zijden voorzien van ramen en een open voorkant. De dakrand was licht versierd. En dat was het.

Dergelijke huisjes waren te vinden bij sanatoria, bijvoorbeeld het Hilversumse Zonnestraat. Die zagen er echter nog eenvoudiger uit, rechttoe rechtaan en zonder enige versiering. Het huisje waarover we hier spreken was dan ook voor particulier gebruik. Men schafte ze aan, maar de mogelijkheid tot huren bestond ook. Dit exemplaar werd door een Hui-

zer gezin gekocht. Vandaar dat in het Zuiderzeemuseum wordt gesproken over het TBC-huisje uit Huizen, veel vaker nog geduid met haar registratienummer HZ – 1.³

We weten niet veel van het gezin, en dat is jammer, we weten zelfs de naam niet. Een zekere heer Smith uit Amstelveen bood het in 1983 te koop aan aan het museum. Voor 650 gulden, inclusief transportkosten, werd het object binnengehaald. Uit de objectadministratie blijkt dat de heer Smith de tweede eigenaar was, en dat hij meedeelde het van een Huizer overgenomen te hebben. En dat zijn de enige gegevens waarop het museum zich baseerde. Toch blijken die schaarse gegevens doorgaans zeer betrouwbaar.

Het Zuiderzeemuseum heeft bijgevolg wel degelijk een pandje of huisje uit het Gooi, in dit geval uit Huizen. Bovendien kende het een bijzondere functie. De TBC-patiënt kon thuis genezen van zijn ziekte, in de nabijheid van familie en vrienden. Op het moment dat het licht of de zon draaide, kon het huisje mee draaien, opdat er optimaal verder kon worden gekuurd. Een belangrijk aspect van het dagelijks leven uit de periode 1880-1932 (de periode waarvan het Buitenmuseum de weerspiegeling hoopt te zijn), de longziekte tbc, kan aan de hand van HZ – 1 worden belicht. De 'tering' is dus nog in (Enk)huizen te vinden.

Noten

- 1 In de literatuur kwam de longziekte ook voor, bijvoorbeeld in Thomas Manns 'Der Zauberberg' (1924), waarin de sfeer in een internationaal luxesanatorium wordt beschreven. Cor Bruyn deed het in 'Koentje van Kattenburg' (1937). Daarin is ruim aandacht voor de verwoestingen door de ziekte in het werkmilieu. Frederik van Eeden promoveerde zelfs op de ziekte: in 1886 overlegde hij zijn proefschrift aan professor Pel, getiteld: 'Kunstmatige voeding bij longtuberculose'.
- 2 Er was een aantal patiënten dat aanvankelijk zijn heil zocht in Davos en elders. De kolonie werd zo belangrijk geacht dat de regering er zelfs een Nederlands consulaat vestigde. Zie Sickenga, F.N., *Korte geschiedenis van de tuberculosebestrijding in Nederland 1900-1960* ('s-Gravenhage, 1980).
- 3 Het Zuiderzeemuseum registreert zijn panden naar de letterindeling die voor vissersschepen bestond (en nu nog bestaat). Een pand uit Harderwijk kreeg bijvoorbeeld het nummer HK 10, de hangetjes uit Monnickendam MO-1, MO-2 enzovoort.

Oproep aan onze donateurs

Allereerst willen wij al onze donateurs bedanken voor hun bijdragen in de afgelopen jaren. U zult op bijgesloten acceptkaart zien dat de minimum donatie is verhoogd van €13,50 tot €15,50. Hiervoor zijn wij u enige uitleg schuldig.

Op de eerste plaats is een belangrijke subsidie van de Provincie Noord-Holland weggefallen. Verder is het beleid van de overheid in het algemeen steeds meer gericht op het afschaffen van algemene subsidies, nog afgezien van de bezuinigingen. Daarnaast stijgen de kosten jaarlijks.

Het bestuur is zich dan ook zeer wel bewust van de noodzaak van het ombuigen van het financiële beleid; andere bronnen van inkomsten moeten worden aangeboord, kosten gereduceerd, bestaande mogelijkheden verder benut. Om de minimum donatie in relatie te houden tot de kosten van ons tijdschrift heeft het bestuur moeten besluiten om over te gaan tot de genoemde verhoging.

Velen kennen ons blad als het gezicht van TVE, maar er is meer, zoals de jaarlijkse Open Dag, die we altijd samen organiseren met een plaatselijke vereniging of andere geschikte organisatie. We kunnen terugzien op een overweldigende belangstelling voor de Open Dag in mei te Weesp in het kader van het Jaar van de Boerderij. De open dag op 15 mei 2004 zal in het teken staan van 'Lokale geschiedenis tussen Lering & Vermaak' en wordt georganiseerd tezamen met de Stichting Omgevingseducatie en financieel ondersteund door de Stichting voor Volkshogeschoolwerk. U zult hierover nader worden geïnformeerd. Verder werkt TVE aan het gestalte geven van haar netwerkfunctie als platform voor de bij ons aangesloten verenigingen en stichtingen. Verder zullen we met de tijd mee gaan en een eigen website openen.

Om ons werk adequaat te kunnen blijven doen roepen wij alle donateurs op om de waardering voor ons werk tot uiting te brengen in de donatie.

Namens het bestuur,
de penningmeester,
J.J. Groeneveld

Boekbesprekingen

Een tekening van het Muiderslot

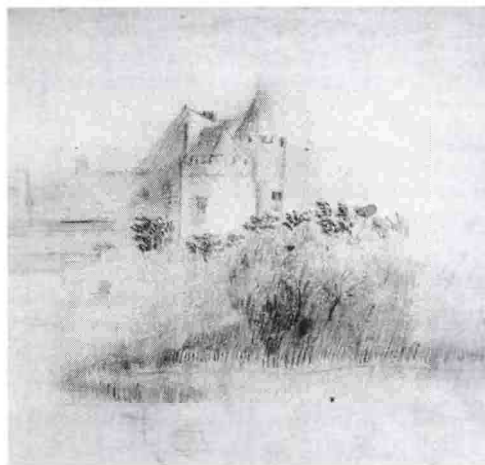
De oudste afbeelding van het Muiderslot is niet die van Claes Jansz. Visscher uit 1617. Er bestaat een onaffe tekening uit 1608, ontdekt door de neerlandicus Van der Stroom. Hij schreef er een boekje over, waarin de vraag wordt gesteld en beantwoord wie dat halve werkje vervaardigd heeft. Was het de bekende P.C. Hooft? Naar de mening van Van der Stroom heeft de dichter, schrijver en niet te vergeten drost en bewoner van het Muiderslot de tekening gemaakt.

Eerst worden enkele wetenswaardigheden over de tekening zelf geïntroduceerd, zoals de vindplaats en de authenticiteit. Daarna volgt de context: hoe het tekenonderwijs georganiseerd was in de zeventiende eeuw en de geschiedenis van het Muiderslot. Zowel hoofdstuk 4 als 5 gaan daarover en een en ander was beter bij elkaar gehouden. Nu vangt hoofdstuk 4 aan met het ontstaan van het Slot en heet hoofdstuk 5 vrolijk 'De geboorte van het Slot: Floris V? Melis Stoke getuigt'. De volgende hoofdstukken handelen over de figuur Hooft en het kasteel; hoofdstuk 7 gaat dieper in op de militaire betekenis van het Slot.

De bewijsvoering van Van der Stroom is redelijk overtuigend, maar daar verklap ik niets van. Indien u geïnteresseerd bent in het Muiderslot en verwante onderwerpen, dan moet u dit boekje zeker aanschaffen. Het is een prettige uitzondering op de regel aangaande studies over en naar het Muiderslot: dit keer eens de diepte in, in plaats van aan de oppervlakte te blijven watertrappelen.

Anton Kos

Gerrold van der Stroom, *'Eene onafgewerkte tekening' van P.C. Hooft: de drost en zijn slot*. Amsterdam, Stichting Rijksmuseum Muiderslot, 2002. 82 blz., ill. Prijs: €18,-. Verkrijgbaar via de auteur: G.P. van der Stroom, Johannes Verhulstraat 113^{nl}, 1071 MZ Amsterdam, e-mail: gerrold@xs4all.nl

De 'onaffe' tekening, mogelijk van de hand van P.C. Hooft.

Een bijzonder villapark

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Prins Hendrikpark in Bussum kwam het Contactblad van de Historische Kring Bussum uit met een *special*, waarin vooral Bussumkenner Martin Heyne – zoals de redactie hem betitelt – een belangrijk aandeel had. Uit zijn collectie en uit het documentatiemateriaal van de Historische Kring komt ter vergezeling van de artikelen een aantal nostalgische foto's van het bewuste park. Eerst wordt de geschiedenis behandeld van het totstandkomen van het park, dan volgen de straatnamen, die alle in verband gebracht kunnen worden met koningin Wilhelmina's echtgenoot prins Hendrik. Interessant is voorts een artikel over een twaalfstal architecten die er gebouwd hebben (onder wie Ph.J. Hamers) en de architectuur van de wijk. De monumentale gebouwen worden apart beschreven: station, openbare bibliotheek (nu apotheek), de doopsgezinden- en de evangelisch-lutherse kerk, het zogenaamde 'fort van Juch' (Schwerinlaan 2 t/m

40) en, tenslotte, enkele verdwenen villa's aan de Prins Hendriklaan. Buurtcomités en winkels krijgen hun geschiedenis, er worden persoonlijke herinneringen opgehaald door een oud-bewoonster (dit alles in hoofdstuk V: 'Sociale aspecten van het Prins Hendrikpark') en het laatste hoofdstuk gaat over bijzondere personen die in de wijk gewoond hebben: een burgemeester (Haspels), twee artsen (Van de Upwich en De Lind van Wijngaarden) en een apostel (Slok). Heel wat informatie in 58 bladzijden (zonder advertenties). Ik vond het een leuk boekje, vooral omdat zo'n *kwartier* – zoals de oud-bewoonster schrijft – voor de lezer gaat leven en zelfs een zekere cohesie krijgt. Als ik vanaf het station voortaan door die wijk naar het centrum van Bussum loop, zal ik zeker wel eens een zijstraat inslaan om daar wat rond te kijken alvorens mijn weg te vervolgen. Natuurlijk is er altijd ook wel wat op te merken bij uitgaven als deze. Er staan wat herhalingen in, en ik mis erg een overzichtskaartje van de behandelde huizen – illustratie 6 (bladzijde 11), het parkontwerp van 1899, is niet zo gemakkelijk te raadplegen. Een plattegrond van Bussum is voor de lezende niet-bewoner echt noodzakelijk. Waarom wordt het boek van Jannes de Haan, *Gooische Villaparken. Ontwikkeling van het buitenwonen in het Gooi tussen 1874 en 1940*, Haarlem 1990, niet genoemd? De Haan geeft veel informatie over het park en Het Spiegel...

Piet Leupen

Martin Heyne [et alii], *Prins Hendrikpark 100 jaar*. Eindredactie Marcus van der Heide, Mei 2003. Gooibergras, Bussum. Dubbelnummer van het *Contactblad van de Historische kring Bussum*. ISBN 90-72184-42-4, NUGI 480. 58 blz., ill. Prijs: €5,-.

Water van Niveau

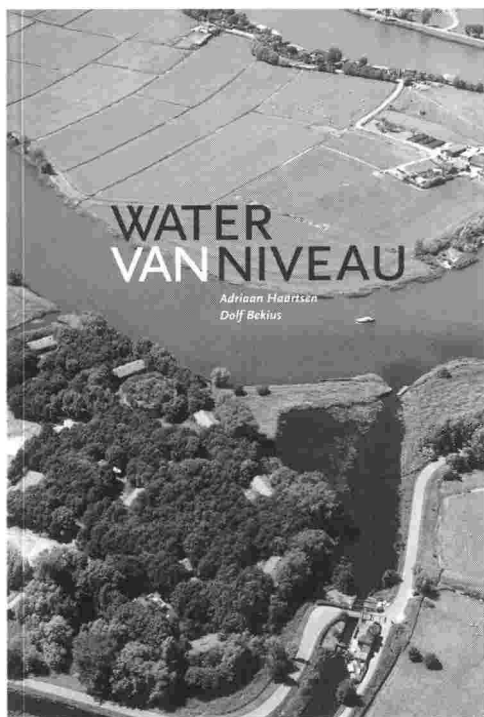
In opdracht van het hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht is in 2002 een onderzoek uitgevoerd naar het behouden en herstellen van landschaps- en cultuurwaarden van wateren en watergebonden elementen. Het onderzoek vond plaats binnen het thema belevingswaarde van water. Een van de producten hiervan is de publicatie van *Water van Niveau*.

De auteurs Adriaan Haartsen en Dolf Beki-

us hebben zo'n 300 elementen gezien, beschreven en gewaardeerd, als gemalen, sluizen, kades en dijken. AGV heeft bij het opstellen en uitvoeren van watergebiedsplannen en stedelijke waterplannen en ook bij beheer en onderhoud uitdrukkelijk rekening gehouden met de adviezen uit de inventarisatie Landschaps- en Cultuurwaarden. Achterin *Water op Niveau* is een cd-rom gevoegd waarop o.m. de resultaten zijn opgenomen van de inventarisatie en de beleidslijnen en een kaart met de belangrijkste cultuurhistorische wateren en watergebonden elementen in het beheersgebied van het hoogheemraadschap, een 70.000 ha groot gebied tussen Amsterdam en Utrecht.

De inleiding licht het belang van het onderwerp toe, waarbij een mooie luchtfoto van de Vecht bij Uitermeer staat afgedrukt. De volgende hoofdstukken (steeds met veel mooie foto's) beschrijven hoe het water centraal staat in de geschiedenis van het landschap: eerst met het bouwen van dijken en in de Middeleeuwen door het ontginnen van de veenmoerassen waarbij in een hoog tempo 600.000 ha in laag Nederland omgevormd werd tot boerenland, wat onvermijdelijk bodemdaling tot gevolg had. De oorspronkelijke vorm van het gebied met stuwwallen, het veen, de Vecht en de Zuiderzee hebben het landschap haar vorm gegeven die door de invloed van de mens bij de 'Grote ontginning' totaal veranderde. Grote verschillen in de manier waarop het veengebied werd ontgonnen zijn nu nog in het landschap te zien: vanuit de randen naar het midden toe, zoals de Ronde Hoep en de Ronde Venen, ontginning vanuit de kronkelige Vechtoevers en onregelmatige verkaveling of zoals in Ankeveen en Kortenhoeve, midden in het veen lange rechte wateringen waarlangs boerderijen werden gebouwd en loodrecht op de wateringen ontwateringssloten. Prachtige luchtfoto's geven deze diverse landschappen weer.

Door stijgende zeespiegel en dalende bodem was een beheersing van het buitenwater noodzakelijk: dijken langs het IJ en de Zuiderzee. Sluizen, poldermolens en gemalen waren nodig om het binnenwater te beheersen. De oudste en grootste, maar weinig succesvolle droogmakerij in het gebied van het hoogheemraadschap is de Horstermeer, een natuurlijk meer waarom heen in de zeventiende

eeuw een ringdijk en ringvaart werden aangelegd, gefinancierd door Amsterdamse kooplieden. Kwelwater was een probleem evenals later bij het droogmaken van het Naardermeer.

Door uitbreiding van nijverheid en groei van steden kwam behoefte aan snel en regelmatig transport. Kanalen en trekvaarten (de Naarder- en Muidertrekvaart in resp. 1640 en 1641) werden gegraven voor de beurtvaart die vanaf vaste plaatsen en op vaste tijdstippen naar afgesproken plaatsen goederen en passagiers vervoerde.

Amsterdam met haar water en watergebonden elementen komen aan de orde in een apart hoofdstuk. Vervolgens de defensiewateren, eerst grachten rond versterkte huizen en singels rond vestingsteden in de Middeleeuwen tot aan de Waterlinies en de IJsellinie. Muiden en Weesp, twee kleine vestingsteden, waren al opgenomen in de Oude Hollandse Waterlinie, de Nieuwe Hollandse Waterlinie en naderhand ook in de Stelling van Amsterdam.

Hoofdstuk XI Delfstoffen bespreekt het verven en wat dat opleverde. Aan weerszijden

van veenriviertjes waar door bijmenging met klei het veen minder geschikt voor het vervaardigen van turf was lieten de verveners meestal een strook land onaangetast (het bovenland), evenals oude bewoningsassen midden in het veen, zoals in Zevenhoven en Mijlrecht.

Bij Muiderberg, Naarden, Bussum en 's-Graveland werd zand gewonnen en via een zeventiende-eeuws stelsel van (zanderij)vaarten vervoerd voor bouwactiviteiten in de stad en om als ballast te dienen voor de schepen die Amsterdam aandeden. Tot in de twintigste eeuw heeft het Amstelland en de Vechtstreek zand geleverd: de Spiegelpolder, bij Kortenhoef en uit de Vinkeveense plassen.

Hoe om te gaan met cultuurhistorische waarden? is het laatste hoofdstuk. Het hoogheemraadschap AGV besluit met de wens dat dit boekje bijdraagt aan de bekendheid en de belevingswaarde van deze bijzondere, maar toch zo typisch Nederlandse waarden.

Het boek is uitsluitend raadpleegbaar op de website van het Hoogheemraadschap: www.hhs.agv.nl/nieuws.

Eva Schild-Schofaerts

Adriaan Haartsen en Dolf Bekius, *Water van Niveau*. Eindredactie Jef Landman, Adriaan Haartsen, Johan Brouwer (CD). Hilversum, Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht, juli 2003 – ISBN 90-6274-128-2. 77 blz, ill.

Naarden, Bussum en de Hilversumse Meent

In het kader van 'Uijt hoven, dorpen en steden' is 'Naarden-Bussum en de Hilversumse Meent', gefotografeerd in de vorige eeuw, samengesteld door Arie Gouka, in september uitgebracht door uitgeverij Aprilis (vandaar de A op de cover).

De stedelijke omgeving is een ideale stad met alle voorzieningen die daarin behoren te zijn, maar wonderlijk genoeg door drie gemeentebesturen wordt bestuurd, twee gemeentehuizen heeft en drie Sinterklazen inhaalt, zo introduceert de auteur het boekje in het voorwoord. De thema's in foto's zijn weergegeven in: Openbaar Vervoer, de Tweede Wereldoorlog, Militair Verleden, Uitbreidin-

gen, Nieuwe Stadskernen? De gekozen thema's zijn misschien eerder een gevolg van het aanbod van het fotomateriaal dan een doorzicht uitgangspunt. Activiteiten in dorp en stad, De Erfgooiers, de Auto en zijn Gevolgen. Het boekje heeft de allure van een zeer verzorgd fotoalbum van een grote club mensen die in Naarden, Bussum en de Hilversumse Meent wonen. Bij het doorbladeren zullen zij gebeurtenissen en situaties herkennen en herleven die ze door de snelle veranderingen in de laatste decennia eigenlijk vergeten zijn. Voor diegenen die pas sinds kort hier wonen geeft het achtergrondinformatie over hun nieuwe omgeving. Maar dat doet niets af van de waarde van het boekje. De terugblik in het recente verleden is leuk om cadeau te geven aan inwoners (huidige, vroegere en nieuwe) van dit deel van het Gooi en kan verder van dienst zijn bij de beoordeling van plannen die het toekomstige beeld gaan bepalen.

Eva Schild-Schofaerts

Arie Goutka, *Naarden-Bussum en de Hilversumse Meent, gefotografeerd in de vorige eeuw*. Zaltbommel, uitgeverij Aprilis, 2003. ISBN 90-5994-010-5 – 108 blz., ill. Prijs €18,50.

Herinneringen aan Loosdrecht

Het is het verhaal van een aantal jonge vrouwen in de veertiger jaren van de twintigste eeuw. Ze vormden een klein hecht clubje in Loosdrecht. Ina Hennink schrijft erover in een romanstijl. In korte hoofdstukjes worden heel veel gesprekken weergegeven waarin de jonge mensen elkaar alles vertellen: wat ze meemaken voor de oorlog, in de oorlogsjaren en erna, welke dromerijen en plannen ze hebben en hoe hun levens tenslotte zich ontwikkelen. Het boek schetst tegelijkertijd een beeld van het Loosdrecht van toen.

Eva Schild-Schofaerts

Ina Hennink, *Zij woonden toen in Loosdrecht*. Groningen, Gopher Publishers, 2003 – ISBN 90-5179-053-8 – 155 blz. Prijs €11,50 (excl.verzendkosten). Gopher levert uitsluitend op bestelling via internet of per telefoon. www.gopher.nl of 050-3657272.

Het 'hoe en wat' van historisch onderzoek

Het Utrechts Archief, zijnde het gemeentearchief van de stad Utrecht en het rijksarchief in de provincie, publiceert al enige tijd in samenwerking met de Stichting Stichtse Geschiedenis een reeks gidsen voor historisch onderzoek onder de titel 'Trajecten door Utrecht'. Onlangs kwamen twee nieuwe delen uit.

Gidsen voor historisch onderzoek zijn onontbeerlijk voor de amateur-historicus. Zowel de organisatie van het archiefwezen met de verschillende soorten instellingen als de enorme hoeveelheid historische bronnen die zij beheren kunnen de nietsvermoedende leek doen duizelen. Een goede gids geeft opheldering, handvatten, onderzoekssuggesties en een handleiding om in die *mer à boire* de gezochte informatie te vinden.

Beide gidsen, over verkeer en vervoer en over het boerenbedrijf, voldoen aan deze eisen. Men wordt bij aanvang gewaarschuwd voor de valkuilen van historisch onderzoek. Het advies is: 'beperk u!' Een begrenzing in tijd, ruimte en onderwerp wordt dringend aangeraden. Dan volgt een beschrijving van moeilijkheden die men bij het onderzoek kan tegenkomen en de remedies daartegen: het belang van een systematische aanpak, hoe men oudere handschriften kan leren lezen en problemen met datering en interpretatie van bronnen kan oplossen. Vervolgens wordt eerst een overzicht gegeven van de algemene bronnen en hun vindplaatsen en gebruiksmogelijkheden. Daarna wordt, en nu zeer uitgebreid, hetzelfde gedaan per thema. Tussen al deze informatie door worden de kaders geschetst waarbinnen respectievelijk de ontwikkeling van het verkeer en vervoer en van het boerenbedrijf zich heeft afgespeeld.

De gidsen zijn weliswaar ontwikkeld voor de provincie Utrecht, ze zijn ook bruikbaar voor de 'Hollandse' onderzoeker in onze regio. De algemene bronnen zijn voor iedereen relevant en archieven vindt men immers overal, over het gebruik daarvan geven deze gidsen goede informatie. De gids voor onderzoek naar de geschiedenis van het verkeer en vervoer heeft als losse bijlage zelfs een reproductie van de 'Nieuwe Kaart van den Lande van Utrecht' uit 1743 waarop ook het gebied tussen Vecht en Eem prijkt. Niet alleen dat: de

De bezetter vorderde onder meer de luidklokken van de Oude Kerk (coll. Huizer Museum Het Schoutenhuis).

gidsen zijn door hun vormgeving en de prettige schrijfstijl een uitnodiging aan een ieder om zelf een onderzoek te starten. Mooi geïllustreerd, voorzien van registers, goede thematische literatuurlijsten en verwijzingen naar relevante websites: beter kan het niet. De prijs is ook al geen beletsel.

Karin Abrahamse

D.T. Koen en J. Renes. *Wegwijzer. Gids voor historisch onderzoek naar verkeer en vervoer in de provincie Utrecht*. Trajecten door Utrecht 7. Red. J.C.M. Pennings e.a. Het Utrechts Archief, Utrecht, 2003. ISBN 90-76366-12-8. ISSN 1388-3062 – 64 blz., ill. Met losse kaart. Prijs: €9,00.

Tom Blekkenhorst, Hans Renes en Ronald Rommes. *Doorploegen. Gids voor historisch onderzoek naar het boerenbedrijf in de provincie Utrecht*. Trajecten door Utrecht 8. Red. J.C.M. Pennings e.a. Het Utrechts Archief, Utrecht, 2003. ISBN 90-76366-13-6. ISSN 1388-3062 – 64 blz., ill. Prijs: €4,50.

Huizen in de Tweede Wereldoorlog

Voor mij ligt een tweetal boeken, met de titel *HUIZEN, in verdrukking en verzet*, samengesteld door Jadey Snel. De heer Snel is er in geslaagd een groot aantal feiten te verzamelen, die betrekking hebben op gebeurtenissen tijdens de oorlogsjaren in Huizen. In de inleiding bij boek 1 geeft de samensteller hiervoor als reden op, dat er – op een paar verslagen in de *Huizer Courant* na – niets over de oorlogsjaren in Huizen bekend was. Met name rees bij hem de vraag: 'Hoeveel oorlogsslachtoffers waren er in Huizen en wat weten de Huizers die de Duitse bezetting van ons dorp niet aan den lijve hebben ondervonden eigenlijk van het dagelijks leven in bezettingstijd alhier?'

Het valt te prijzen dat Jadey Snel, zoveel jaren na het einde van de oorlog, getracht heeft op deze vragen een antwoord te geven door zoveel feiten, gebeurtenissen en omstandighe-

den uit die jaren te achterhalen. Men kan daarbij vaststellen, dat veel informatie is verkregen uit gesprekken met Huizer ingezetenen en oud-verzetssmensen, terwijl de tekst is doorspekt met veel foto's en krantenartikelen.

Een belangrijk facet dat voor mij uit al die verhalen naar voren is gekomen was wel de houding van de Huizer bevolking tegenover de bezetter. Er was sprake van actief verzet, hulp aan onderduikers en joden.

Kortom, de heer Snel is er in geslaagd veel feitenkennis te verzamelen, waaruit een zeer goede indruk kan worden verkregen over de jaren 1940-1945 in Huizen, waarvoor hulde. Een kritische opmerking tot slot. Naar mijn mening zou de verslaglegging aan waarde hebben gewonnen, indien de verhalen meer in samenhang geschreven waren in een wat logischer volgorde. Nu komt het geheel toch wat fragmentarisch over. Maar voor de geïnteresseerde lezer blijft het interessant op deze wijze te kunnen terugblikken op een stukje waardevolle geschiedenis uit de Huizer gemeenschap.

Bert Boeters

HUIZEN, in verdrukking en in verzet. Samengest. door Jadey Snel. Huizen, 2003. Twee delen. 199 en 179 pp., ill. Prijs: €30,-. Verkrijgbaar bij de auteur: J. Snel, Burg. Munnikhuizenstraat 3, 1271 RE Huizen.

Bert Boeters (12 april 1924) is secretaris van de Stad en Lande Stichting en voormalig gemeentesecretaris van Huizen.

Alle jaargangen tijdschrift Historische Kring Loosdrecht digitaal

Het is een mooi initiatief van de historische kring Loosdrecht om alle artikelen van het tijdschrift nu op één cd-rom beschikbaar te stellen. Het is immers niet altijd mogelijk om oude nummers nog te leveren en bovendien beschikt men met deze cd-rom over een digitaal doorzoekbaar naslagwerk met al het onderzoek dat in de afgelopen 20 jaar door de kring is gepubliceerd. Zelfs de illustraties zijn opgenomen. De artikelen zijn te raadplegen middels Acrobat Reader van Adobe en voor hen die niet beschikken over deze software wordt die, klantvriendelijk!, meegeleverd op de cd.

HKL-periodiek 1974-2003. Uitgave van de Historische Kring Loosdrecht, Acacialaan 2, 1231 BT Loosdrecht, 2003. CD-ROM. Prijs: €12,50. Voor besteladres zie website: www.hkl-loosdrecht.myweb.nl

't Gooi geïllustreerd

Eens in de zoveel jaar verschijnt er een boek over het Gooi met als voornaamste basis een schat aan beeldmateriaal waarmee wordt aangetoond hoe fraai deze streek is. Nu heeft V&K Publishing zo'n boek het licht doen zien en het moet gezegd: ook deze publicatie is weer een feest voor het oog. Foto's, schilderijen, prenten – zij illustreren een rondreis door en langs Laren, Blaricum, Huizen, Naarden, Bussum en Hilversum. Zowel het 'natuurlijke' als het gebouwde landschap komt aan bod. De inleidende tekst doet de ontstaans- en wordingsgeschiedenis van het huidige Gooi in grote lijnen uit de doeken.

Natuurlijk 't Gooi. Cultuur en natuur. Samenst. Cees de Jong, Jan Johan ter Poorten, tekst Eddie de Paep. V&K Publishing/Design, Laren, 2003. 306 pp. ill. Prijs tot 1 januari 2004 €24,90, daarna €29,90.

Archiefnieuws

Inventarisatie en conservering van het archief van Stad en Lande van Gooiland

Anne Medema

Bij de lezers van dit tijdschrift behoeven de begrippen Erfgooiers en Stad en Lande eigenlijk geen nadere introductie. Stad en Lande was een instelling die het gemeenschappelijk gebruik van de meenten regelde en was als zodanig het instituut bij uitstek dat stond voor de belangen van de erfgooiers. De instelling fungeerde reeds in de 14e eeuw en heeft bestaan tot 1972. Tot aan de totstandkoming van de Erfgooierswet in 1912 was de rechtsvorm van de instelling het beste te vergelijken met een vergadering, waarvan de erfgooiers gerechtigden waren. De wet maakte van de vergadering een vereniging en dus in feite een publiekrechtelijke instelling. Op den duur was onder invloed van de veranderende tijd voor deze instelling geen rol meer weggelegd.

De gemeenten in het Gooi konden nu de voormalige meentgronden bestemmen voor woningbouw, hetgeen op grote schaal geschiedde. De exorbitante groei die de ge-

meente Huizen vanaf ca. 1970 heeft doorgemaakt is hiervan een exponent.

Het archief van Stad en Lande berust sinds 1993 bij het Stads- en streekarchief te Naarden, waar het door de Stad en Lande Stichting in bewaring is gegeven. Genoemde stichting is in 1977 in het leven geroepen om de bezittingen van het voormalige erfgooiersinstituut te beheren. Van die bezittingen vormt het archief in feite de kern. Van meet af aan heeft men ingezien dat dit archief, als cultureel erfgoed, voor het nageslacht bewaard dient te blijven.

Na de opheffing van Stad en Lande werd het archief aanvankelijk ondergebracht bij de gemeente Huizen. De faciliteiten bij deze gemeente, met name voor wat betreft de mogelijkheid tot dienstverlening aan het publiek, waren echter te gering om de onderzoeksmogelijkheden van het archief voldoende te benutten. Dit is, naast het feit dat Naarden oor-

Een van de laatste vergaderingen van het bestuur van de vereniging Stad en Lande in het oude Gemeenlandshuis te Hilversum, 19 april 1967 (coll. Stad en Lande Stichting)

spronkelijk de enige stad van het Gooi was, de belangrijkste reden geweest om het archief bij het Stads- en streekarchief onder te brengen.

De zorg voor het archief heeft de stichting, belast met het beheer van de bezittingen, de nodige hoofdbrekens gekost. De materiële toestand van de stukken en vooral de toegankelijkheid laten te wensen over. De stichting staat voor de opgave hierin verbetering aan te brengen. Recente ontwikkelingen bieden echter uitzicht op een alleszins bevredigende oplossing van het probleem.

Zoals gezegd is het archief van Stad en Lande belangrijk cultureel erfgoed. Het is bepaald uniek te noemen dat het archief redelijk compleet bewaard gebleven is. Het spoor van de geschiedenis van Stad en Lande en daarmee van de agrarische geschiedenis van het Gooi, is goed te volgen vanaf de 13e eeuw tot in onze tijd. Stad en Lande was in feite een soort markegenootschap, zoals die ook bestaan hebben in het oosten van ons land tot 1887 toen ze bij wet werden opgeheven. De verwantschap met de marken is op allerlei terrein evident. Of het nu gaat om gemeenschappelijk grondgebruik of om een bepaalde, daarbij behorende terminologie. Een voorbeeld van dit laatste is de term 'scharen' (deel hebben aan gemeenschappelijk grondgebruik). In het oosten van ons land kende men een equivalent in de term 'scheer' of 'mienscheer' dat dezelfde grondbetekenis heeft.

Er is echter een belangrijk verschil. In het noordelijke oosten van ons land is in de Middeleeuwen horigheid niet of nauwelijks tot ontwikkeling gekomen, terwijl dat in het Gooi wel het geval is geweest. Daarom is Stad en Lande te beschouwen als een markegenootschap dat zich heeft ontwikkeld binnen het kader van het toenmaals vigerende leenrecht. Een ander belangrijk aspect van dit archief is de uniciteit: het is het enige zo compleet bewaard gebleven archief in Nederland waarin de geschiedenis van een markegenootschap is terug te vinden.

Ten einde de toegankelijkheid van het archief te optimaliseren heeft het bestuur van de stichting alle gemeenten in het Gooi benaderd met het verzoek om gelden beschikbaar

te stellen voor de inventarisatie. In dit kader zijn ook diverse fondsen aangeschreven. Aanvankelijk was de respons weinig veelbelovend, maar thans hebben nagenoeg alle gemeenten gereageerd en lijkt het erop dat er voldoende geld binnen zal komen om de inventarisatie te kunnen bekostigen. De aanvraag bij de Gooise gemeenten wordt ondersteund door een inventarisatieplan met begroting.

Naast aandacht voor de toegankelijkheid heeft het bestuur van de stichting eveneens oog gehad voor de conservering van het archiefmateriaal. Daartoe is een beroep gedaan op het nationaal conserveringsprogramma Metamorfoze dat wordt uitgevoerd door het Bureau Metamorfoze van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag. De aanvraag bleek te passen in het Beleidsplan 2001-2004, juist vanwege het unieke karakter van het archief, en inmiddels is een bedrag van ca. €60.000 toegezegd als subsidie voor de microverfilming van bepaalde frequent geraadpleegde en kwetsbare archiefbestanddelen. Het project zal eind 2003 een aanvang nemen en worden begeleid door ondergetekende, stadsarchivaris van Naarden. De positieve uitslag van deze subsidie-aanvraag is niet in de laatste plaats te danken aan de deskundige onderbouwing van het verzoek door drs. A. Kos, adviseur van de stichting en wetenschappelijk medewerker en coördinator collectiebeheer bij het Zuiderzeemuseum, en mevr. C.M. Abrahamse, archivaris van het Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek te Hilversum.

Een bekroning van het werk van de Stad en Lande Stichting, die de toegankelijkheid van een voor de geschiedenis van de regio belangrijk archief optimaliseert en tevens het behoud ervan garandeert.

ADRESSEN ARCHIEFDIENSTEN TUSSEN VECHT EN EEM:

Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek te Hilversum (SAGV), archiefdienst voor de gemeenten Blaricum, Hilversum, Laren, Wijdemeren

postadres: postbus 9900, 1201 GM Hilversum

bezoekadres: Oude Enghweg 23, Hilversum

openingstijden: ma. 9.00-13.00 uur ('s middags gesloten), di. - vr. 9.00-17.00 uur

telefoon: 035 - 629 26 46

fax: 035 - 692 25 05

e-mail: sagv@hilversum.nl

internet: www.hilversum.nl/streekarchief

archivaris: mw. C.M. Abrahamse

Stads- en Streekarchief voor Naarden, Bussum, Muiden en Huizen (SANBMH)

postadres: postbus 5000, 1410 AA Naarden

bezoekadres: Cattenhagestraat 8, Naarden

openingstijden: ma. - vr. 13.30-16.30 uur

telefoon: 035 - 69 57 811

fax: 035 - 69 44 449

e-mail: sanmb@xs4all.nl

internet: www.xs4all.nl/~sanmb/

archivaris: A. Medema

Gemeentearchief Weesp (GA Weesp)

postadres: postbus 5099, 1380 GB Weesp

bezoekadres: Stadskantoor, Nieuwstraat 70a, Weesp

openingstijden: ma., di., do. 9.00-12.00 uur, bij voorkeur op afspraak.

telefoon: 0294 - 49 12 26 / 49 13 91

fax: 0294 - 41 42 51

e-mail: ikemperman@weesp.nl

archivaris: mw. I.H.M.J. Kemperman-Wilke

Archiefdienst Amersfoort, regionaal historisch centrum voor de gemeenten Amersfoort, Baarn, Eemnes, Leusden, Renswoude en Woudenberg en voor het waterschap Vallei en Eem

postadres: postbus 4000, 3800 EA Amersfoort

bezoekadres: Stadhuisplein 7

openingstijden: ma. - vr. 9.00-17.00 uur, do. 18.00-20.00 uur*, za. 9.00-12.00 uur*

* beperkte openstelling, archiefstukken van tevoren aanvragen.

telefoon: 033 - 469 50 17

fax: 033 - 469 54 51

e-mail: archiefdienst@amersfoort.nl

internet: www.amersfoort.nl/archiefdienst

Open Monumentendag 2003 in Naarden

Anne Medema

Inleiding

Sinds jaar en dag is Open Monumentendag een belangrijke manifestatie, waarop iedereen de gelegenheid krijgt om een kijkje te nemen achter de gevels van ons monumentenbezit. Vaak staat de mensen dan een verrassing te wachten omdat het exterieur van een monument lang niet altijd een indruk geeft van het interieur ervan.

In de oude vestingstad Naarden, op zichzelf al een monument, is Open Monumentendag een culturele happening van de eerste orde. Een speciaal daarvoor in het leven geroepen commissie, bestaande uit diverse geledingen van culturele organisaties, bereidt de dag grondig voor en het resultaat is er dan ook naar. De diverse onderdelen van het programma worden nauwkeurig getoetst aan en ingepast in het thema. Voor 2003 was dat het 'Boerenbedrijf in Nardincant', zoals de titel van het ieder jaar verschijnend programmaboekje, samengesteld door Jacqueline Lamers, meldt.

De dag werd opgeluisterd door diverse optredens van muziek-, toneel- en dansgroepen, zodat binnen de vesting een sfeer ontstond die het er aangenaam toeven maakt. Kortom: 'Voor elck wat wils'.

Een vroege rit door een zonovergoten en nagenoeg autovrij Flevoland. Vlak voor de Hollandse brug de toren van Naarden en de zendmast van Hilversum slechts een ogenblik op één lijn. Dan door het Naarderbos, alvorens de vesting opdoemt. De monumentenvlag uithangen bij het Burgerweeshuis waar het Stads- en streekarchief gevestigd is en het werk kan beginnen ...

Boerenbouw

Het thema voor het jaar 2003 was erop gericht om mede aan de hand van monumenten een beeld te krijgen van het boerenbedrijf door

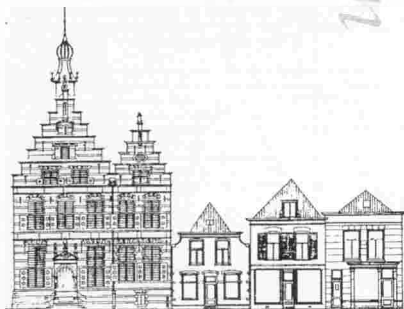
de geschiedenis heen. Dit te realiseren was bepaald niet altijd een gemakkelijke opgave. Naarden was een vestingstad en tevens de enige stad van het Gooi en dat maakt het ogenschijnlijk niet gemakkelijk om een verband te leggen met het boerenleven. Toch is de poging om het thema tot uitdrukking te brengen geslaagd.

Allereerst door het organiseren van een expositie over (stads)boerderijen, maar ook door de focus te richten op Stad en Lande van Gooiland, als instituut ter behartiging van de belangen der erfgooiers. In het oude stadhuis was een expositie te bewonderen met foto's van stadsboerderijen in Naarden (samengesteld door F. de Gooijer en C. van Uuden), terwijl in het Burgerweeshuis een tentoonstelling was ingericht door het Stads- en streekarchief, waar aan de hand van archiefstukken en documentatiemateriaal een beeld werd geschetst van de ontwikkeling van de geschiedenis van Stad en Lande. In het Burgerweeshuis was eveneens een videopresentatie te zien en te beluisteren over de geschiedenis van dit eeuwenoude instituut tot en met de opheffing in 1972. Ook viel er nog divers fotomateriaal uit particulier bezit (F. de Gooijer) in relatie tot het thema te bewonderen. Afbeeldingen van bedrijfsgebouwen en een schets van de agrarische geschiedenis van het Gooi vormden een rode draad. Ook de aan de buitenmuur van het Burgerweeshuis aangebrachte gevelstenen, afkomstig van het voormalige Gemeenlandshuis te Hilversum en onworpen door de bekende architect K.P.C. de Bazel in 1917, vormden een illustratie voor het thema. Op de tentoonstelling in het Burgerweeshuis was ook de door deze architect voor voorzitter E. Luden ontworpen voorzitterskamer te bewonderen. Met name de videopresentatie fungeerde als 'cement' bij de diverse rond het thema gegroepeerde manifestaties. De video legde historische verbanden en men kon zich door de oude filmopnamen nog beter inleven

13 SEPTEMBER 2003

10.00 - 17.00 uur

Naarden

in de sfeer van de vergaderingen van de Erfgooiers.

Aan de vooravond van Open Monumentendag was reeds een historische optocht gehouden onder de titel 'De Agrariërs van toen en nu', waarna de officiële opening plaatsvond in de Grote Kerk.

Ook bij de openstelling van monumenten die van oorsprong een minder directe relatie hebben met het boerenbedrijf, werd met het thema zoveel mogelijk rekening gehouden. Te denken valt hier aan: het Spaanse Huis, waarin zich een voormalige garnizoensbakkerij uit de 18e eeuw bevindt, terwijl het ooit heeft gefungeerd als Stadswaag; aan de openstelling van de kruidentuin bij het Burgerweeshuis; aan de foto-expositie in het Comeniusmuseum over Moravische boerderijen, waardoor de Open Monumentendag zelfs een internationaal tintje kreeg. Ook de openstelling van de Grote Kerk had meer relatie tot het thema dan men in eerste instantie zou vermoeden: hier hielden de erfgooiers namelijk hun vergaderingen.

Minder thema-gerelateerde monumenten en manifestaties

Een thema kan maar al te gemakkelijk verworpen tot een keurslijf, waar alles ingeperst moet worden. Op een Open Monumentendag valt er niet aan te ontkomen om ook gebouwen te laten zien en manifestaties te houden die geen directe verwijzing naar het jaar-thema vormen.

Een voorbeeld daarvan was de komst van historische schepen naar de Nieuwe Haven te Naarden op de donderdag voorafgaand aan de Open Monumentendag en de ontvangst van de schippers in de tuin van het Burgerweeshuis, evenals de openstelling van Ravelijn 6, een onderdeel van de vesting, waarvan de restauratie door de Rijksgebouwendienst in juni 2003 gereed kwam. En wat te denken van de r.k. Sint Vituskerk uit 1911, gebouwd naar een ontwerp van de Amsterdamse architect Stuyt, op de plaats van een eerder kerkgebouw uit 1835.

De Grote Kerk, als plaats van de jaarlijkse Matthaeus-uitvoering, mag in dit rijtje evenmin ontbreken. Velen bewonderden de schitterende plafondschilderingen en luisterden onderwijl naar de orgelbespelingen door Wybe Kooijmans en Olof Vugs. In de Grote Kerk bevindt zich een drietal orgels, te weten het grote orgel, gebouwd door de firma Witte-Bätz in 1862, ter vervanging van het oorspronkelijke orgel; een orgel, hoog in het koor, gebouwd door de firma Flentrop voor het Nederlandse paviljoen op de Wereldtentoonstelling te Parijs in 1937, en het kabinetorgel, vervaardigd door orgelbouwer Strumphler in de 18e eeuw. Dit laatste orgel werd voor het eerst na een restauratie bespeeld.

Ook het Arsenaal, waar Jan des Bouvrie zijn bedrijf gevestigd heeft, het Nederlands Vestingmuseum, het Comeniusmausoleum en -museum waren Open Monumenten.

Tenslotte verdient de openstelling van het oude stadhuis uit 1601 vermelding. De 18e-eeuwse *Nederlandsche Stads- en Dorpsbeschrijver* zegt hierover: 'een gebouw 'twelk het steedjen eere aandoet, zijnde in zijne soort zeer fraai, pronkende van binnen met eenige kunstige schilderingen; het is van buiten versierd met een net toorentjen, waarin een klok hangt, op die wijze als men meermaals in kleine steden vindt.'

Tenslotte

Open Monumentendag 2003 in Naarden trok zeer veel bezoekers. Exacte tellingen ontbreken, maar alleen al het Burgerweeshuis mocht ca. 500 belangstellenden verwelkomen. Naar schatting hebben zeker 3000 personen de vesting op die dag met een bezoek vereerd. Een dag als deze vliegt voorbij. Dus de vlag maar weer opgeborgen. Nog even een gezellig samenzijn bij de Utrechtse Poort.

Door de avondschemering huiswaarts gekeerd, met als laatste beeld, vlak onder Leeuwarden, een Friese boer op een herenrijwiel, die ietwat onhandig, zonder van zijn stalen ros te stijgen, de vlag van Open Monumentendag, geplaatst bij een eenzaam watermolentje, poogt op te rollen en vervolgens, met de pet diep in de ogen, wegfietst naar de einder.

Open Monumentendag 2003. Thema: Boerenbouw...

Activiteitenagenda

Ingeborg Laarakkers

Comeniusmuseum, Kloosterstraat 33, Naarden. Inlichtingen: 035-6943045. Openingtijden: di. t/m za. 10.00-17.00 uur; zo. 12.00-17.00 uur.

Dienstbodehuis De Koepel, Landgoed Zonestraal, Loosdrechtsebos 7 in Hilversum. Inlichtingen: 035-6232990. Openingtijden: iedere zondag 12.00-17.00 uur. Ook groepsrondleidingen over het hele terrein door de heer Schriefer, tel. 06-51362107.

Dudokcentrum, Dudokpark 1 te Hilversum. Inlichtingen: 035-6292262. Openingtijden: wo./vr./zo. 12.00-16.30 uur.

- Permanent: Overzichtstentoonstelling van leven en werk van architect W.M. Dudok.
- Iedere zondag 14.00 uur start een rondleiding door het Raadhuis. Getoond worden o.a. trouwkamer, burgerzaal, raadzaal en de kamer van de burgemeester. Na afloop is het mogelijk de toren van het Raadhuis te beklimmen. Groepen kunnen op aanvraag een rondleiding krijgen, ook buiten de openingstijden om.
- Het Raadhuis ligt ook aan de Dudokroute. Deze route voert u langs een groot aantal Dudokgebouwen. Een folder over deze route is gratis af te halen bij het Dudok Centrum en de ANWB/VVV in Hilversum.

Gemeentemuseum Weesp in het stadhuis, Nieuwstraat 41, Weesp. Inlichtingen: 0294-491245/491391. Openingtijden: t/m 14 juni: di. en do. 9.30-12.30 en za. 13.30-15.30.

- Permanent: Voorwerpen die te maken hebben met de geschiedenis van Weesp. Rondleidingen op aanvraag door het stadhuis (1772-1776) van Jacob Otten Husly en het museum.

Geologisch Museum Hofland, Hilversumseweg 51, Laren. Inlichtingen: 035-5382520. Openingtijden: di. t/m zo. 13.00-16.30 uur.

Groepen ook mogelijk op afspraak buiten de openingstijden om.

Goois Museum, Kerkbrink 6, Hilversum. Inlichtingen: 035-6292826.

Het museum is in deze periode gesloten in verband met de grootscheepse verbouwing/nieuwbouw. De opening zal plaatsvinden in augustus/september 2004. Meer informatie hierover: zie de activiteiten bij de Historische Kring 'Albertus Perk'.

Historische Kring Ankeveen, 's-Graveland en Kortenhoef 'In De Gloriosa'. Inlichtingen: mevrouw Van de Velden 035-6562525. Openingtijden: iedere woensdagavond in De Dobber, Kerklaan 89 in Kortenhoef. Aanvang 20.00 uur.

Historische Kring Baerne, Burgemeester Penstraat tussen nr. 2 en 4 in Baarn. Inlichtingen: 035-5430377. Openingtijden: iedere maandag 10.00-12.00 uur en 20.00-22.00 uur.

- 15 januari 2004 dia-lezing door de heer E.A.F. Smook (Dordrecht) over 'Bouwen in historische milieu's'.

Historische Kring Blaricum. Oudheidkamer Op de Deel, Brinklaan 4 in Blaricum. Inlichtingen: de heer Verwaal 035-5314462. Openingtijden: za. 14.00-16.00 uur en do. 20.00-22.00 uur.

- Permanente fototentoonstelling uit eigen bezit in de Oudheidkamer. Dit keer een extra expositie met de titel 'Historisch Palet'. Tevens is een gedeelte van 'Op de deel' in stijl ingericht.

Historische Kring Bussum. Huizerweg 54, 1402 AD Bussum. Inlichtingen: 035 6912968. Openingtijden ma. 09-12 uur en vrij. 14-16.30 uur.

Historische kring Eemnes. Oudheidkamer, Raadhuislaan 2a te Eemnes. Inlichtingen: de heer R. van der Schaaf 035-5386094 of mevrouw M. van der Schaal 035-5317093. Openingstijden: iedere za. 14.00-16.00 uur.

Hilversumse Historische Kring 'Albertus Perk'. Postadres: J. van Maerlantlaan 3, 1215 HW Hilversum. Inlichtingen: de heer Lamers 035-6242661. ledenavonden/lezingen: iedere vierde di. van de maand, behalve in dec., juni, juli en aug. in 'De Akker', Melkpad 14, tel. 6212447. Aanvang 20.00 uur.

Historische Kring Huizen. Havenstraat 42, 1271 AG Huizen. Inlichtingen: 035-5244003.

Historische Kring Laren, Burgemeester van Nispenstraat 29 in Laren. Inlichtingen via 035-5312770 of via de website: www.historielaren.nl. Openingstijden: iedere zaterdagmiddag 14.00-16.00 uur.

- 13 dec. t/m 4 jan. 2004: Expositie van kerststallen van mevrouw Snaterse

Historische Kring Loenen, postadres: De Vliet 4, 3633 EL Vreeland. Inlichtingen: mevrouw F. Gerretsen-Cluysenaer 0294-237002. Openingstijden: iedere eerste dinsdag van de maand tussen 18.30-20.30 uur in vide van de bibliotheek.

Historische Kring Loosdrecht. Oudheidkamer, Acacialaan 2, Nieuw-Loosdrecht. Inlichtingen: de heer Mol 035-5824841. Openingstijden: iedere wo. 10.00-12.00 en 20.00-22.00 uur. Iedere zaterdag 10.00-12.00 uur.

- Rondleidingen in de Oudheidkamer over het verleden van Loosdrecht.

Historische Kring Nederhorst den Berg. Inlichtingen: de heer J.E. Jansen 0294-254152 of via hkndb@hetnet.nl of www.historische-kring.nl Openingstijden: iedere maandag-avond 19.30-21.30 uur op de bovenverdieping van Sporthal De Blijk.

Huizer Museum Het Schoutenhuis. Achterbaan 82, Huizen. Inlichtingen: 035-5250223. Openingstijden: di. t/m za. 13.30-17.00 uur.

Kasteel Groeneveld, Groeneveld 2, Baarn. Inlichtingen: 035-5420446. Openingstijden: di. t/m vr. 10.00-17.00 uur en za./zo. 12.00-17.00 uur.

Kasteel-Museum Sypesteijn, Nieuw Loosdrechtsedijk 150 in Nieuw-Loosdrecht. Inlichtingen: 035-5823208. Openingstijden: di. t/m vr. 10.00-17.00 uur; za./zo. en feestdagen 10.00-17.00 uur.

Muiderslot, Herengracht 1, Muiden. Inlichtingen: 0294-261325. Openingstijden: ma. t/m vr. 10.00-17.00 uur; za./zo./feestdagen 13.00-17.00 uur.

- 13 sept. t/m 5 jan. 2004: 'Authenticiteit & Verbeelding'. 125 jaar representatie van het Hoge Huys.
- 21 dec. t/m 4 jan. 2004: 'Het Muiderslot in de Winter'. Sier, spel en spanning voor jong en oud.

Nederlandse Genealogische Vereniging, Afdeling Gooiland. Vierkerkenhuis, Lopes Dijslaan 223, Hilversum. Informatie: mevrouw Els Scheffer 035-6836302 of via www.ngv.nl. Openingstijden: di. avond vanaf 20.00 uur en zaterdagmiddag vanaf 14.00 uur.

Nederlandse Vestingmuseum. Westwalstraat 6 te Naarden-Vesting. Inlichtingen: 035-6945459. Openingstijden: di. t/m vr. 10.30-17.00 uur en za./zo. 12.00-17.00 uur.

- Iedere eerste zondag van de maand: historische rondleidingen in uniform. Aanvang 13.30 uur.
- Vanaf 20 dec.: 'Ijs en weder dienende'. Het gebruik van ijs als natuurlijk weermiddel in de Waterlinie.

Nederlands Instituut voor Beeld en geluid (het voormalig Omroepmuseum). Oude Amersfoortseweg 121-131, Hilversum. Inlichtingen: 035-6885888.

- Het museum is voor publiek gesloten als gevolg van de voorbereiding en de totstandkoming van het nieuwe museum dat verschijnt op het Mediapark en in 2005 in gebruik wordt genomen.

Singer Laren, Oude Drift 1 te Laren. Inlichtingen: 035-5315656. Openingstijden: di. t/m za. 11.00-17.00 uur en zo. 12.00-17.00 uur.

- 13 sept. t/m 11 jan. 2004: Zadkine en zijn Nederlandse leerlingen. Deze tentoonstelling toont de inspiratie, maar ook de betrekkelijkheid hiervan, van Ossip Zadkine (de beeldhouwer van het Rotterdamse oorlogsmonument 'De Verwoeste Stad') in zijn rol als leermeester voor leerlingen als Wessel Reijers, Shinkichi Tajiri en Jan Wolkers.

Meldingen van cultuurhistorische activiteiten in de regio voor de periode mei-september 2004 kunt u opsturen naar het secretariaat van de redactie.

Agenda uitgelicht

Dirk den Exter (1903-1953) in vogelvlucht.

*Huizer Museum Het Schoutenhuis,
15 november 2003 t/m 28 februari 2004*

De aanleiding voor deze tentoonstelling is een olieverf op doek van de kunstschilder Dirk den Exter die zich in de collectie van het Huizer Museum Het Schoutenhuis bevindt en waarop de Huizer vrouw Gerritje Vos is afgebeeld. Mede gezien het feit dat eind dit jaar Dirk den Exter 100 jaar zou worden, geeft dit de doorslag om een tentoonstelling aan deze veelzijdige kunstschilder te wijden. Het is de eerste maal dat er op uitgebreide schaal aandacht wordt besteed aan deze kunstschilder.

Het werk van Dirk den Exter is uiteenlopend. Hij schilderde naakten, (bloem)stillevens, portretten en stadsgezichten. Daarnaast maakte hij pasteltekeningen, houtskooltekeningen en pentekeningen met onderwerpen als de haven en landschappen. Ook vervaardigde hij etsen en lino'sneden. Verschillende kunststromingen zijn herkenbaar in zijn werk zoals het impressionisme, het expressionisme en het magisch realisme. Hij heeft zich door bekende kunstenaars als Vincent Van Gogh en Dirk Ket laten inspireren. Door zijn opleiding tot timmerman heeft hij onder andere een kerkbank gemaakt waarbij het fraaie houtsnijwerk opvallend is. Maar ook een contrabas is van zijn hand.

U kunt meer lezen over het oeuvre en het leven van Den Exter in de catalogus die tegelijkertijd met de opening van de tentoonstelling uit zal komen. In deze publicatie worden de werken van Den Exter door kunsthistoricus Jeroen Kapelle in een breder kunsthistorisch perspectief geplaatst. De catalogus zal verkrijgbaar zijn bij de balie van het museum.

In een lopende diaprojectie komt het veelzijdige oeuvre van Dirk den Exter nog uitgebreider aan bod. Er worden rondleidingen georganiseerd door de tentoonstelling voor bezoekers en schoolgroepen, ook buiten de openingstijden, waar u zich voor op kunt geven.

Ook is er voor de kinderen een Kinderschilderworkshop. Vanaf 15 november krijgen kinderen die zich hiervoor opgeven een leuke rondleiding door de tentoonstelling. Er wordt extra aandacht besteed aan kunstwerken die hen aanspreken zoals bijvoorbeeld een schilderij waarop kinderspeelgoed staat afgebeeld en er wordt een kijkje genomen in het atelier van den Exter. Daarna kunnen ze zelf aan de slag met schilderen op papier. De workshop duurt ongeveer een uur.

Huizer Museum Het Schoutenhuis, Achterbaan 82, 1271 TZ Huizen

- Openingstijden: di. t/m za. 13.30 tot 17.00 uur, zo. en ma. gesloten
tel: 035-525 02 23
e-mail: hetschoutenhuis@huizermuseum.nl
website: www.huizermuseum.nl

(bron: persbericht)

Jaarverslag 2002

Stichting Tussen Vecht en Eem

Ter inleiding

In de loop der jaren heeft TVE een dubbele taakstelling gekregen:

- aan de ene kant voert de Stichting TVE *eigenstandige taken* uit, zoals het uitgeven van het blad *TVE*, het organiseren van de zogenaamde 'open dagen' en het organiseren van concerten;
- aan de andere kant is TVE ook een *netwerkorganisatie* van lokale en regionale verenigingen en stichtingen op historisch gebied, waarbinnen het bestuur van TVE vooral een coördinerende en faciliterende functie heeft.

In onderstaand verslag worden de activiteiten van TVE over 2002 naar dit onderscheid beschreven, aangevuld met een paragraaf over bestuur en financiën.

1. Eigenstandige taken van TVE

Tijdschrift – De redactie van ons tijdschrift heeft in 2002 onder leiding van hoofdredacteur Ingeborg Laarakkers de ingezette beleidslijn met succes voortgezet: inhoud bieden van hoge kwaliteit op populair-wetenschappelijk niveau en het strikt aanhouden van het verschijningsschema. In overleg met het bestuur werd in aansluiting bij de open dag een themanummer gewijd aan aspecten van de geschiedenis van Baarn.

Open dag – De open dag werd georganiseerd in nauwe en prettige samenwerking met de Historische Kring van Baarn en was een groot succes. Er waren interessante sprekers, er werd een mooie excursie georganiseerd langs historische villa's naar het Cantonspark en er waren zo'n honderdtien deelnemers. Dr Charlotte Broer hield een grondig betoog over de rechten van de Sint Paulusabdij in Baarn en Eemland. Hans Bronkhorst schetste

aan de hand van dia's de geschiedenis van de Sint Pauluskerk in Baarn. En Jaap Kruidenier en Huub van der Aa gaven een amusant beeld van de geschiedenis en flora van het Cantonspark.

In het najaar van 2002 werd reeds begonnen met de voorbereiding van de Open Dag 2003, met als thema 'Boerderijen en boerenbedrijf in het gebied tussen Vecht & Eem', in aansluiting op het TVE-boerderijenproject in het kader van het Jaar van de boerderij 2003.

Concert Gooise Componisten – In 2002 (op 27 oktober) vond er weer een concert Gooise Componisten plaats, georganiseerd door onze specialist op dit gebied, de helaas in 2003 overleden penningmeester van TVE, Fred Bos. Op het programma stonden ondermeer trio's voor fluit, hobo en harp van Cor de Groot en Jan Felderhof, pianowerken van De Groot en Hugo Godron en het in 1984 door Nico Brandon gecomponeerde *Pan* voor panfluit en harp.

Werkgroep regionale geschiedenis – In de in 2002 uitgebrachte notitie 'TVE als netwerkorganisatie' (zie verder par. 2) werd met betrekking tot het regionaal historisch onderzoek geconstateerd: 'Vroeger waren er historici die zeer goed thuis waren in de geschiedenis van het Gooi en ommelanden, bijvoorbeeld Dr A. de Vrankrijker. Tegenwoordig wordt er weinig of geen historisch onderzoek meer gedaan naar overkoepelende historische onderwerpen.' Daarom stelde het DB voor een werkgroep regionale geschiedenis te formeren – bestaande uit leden van de redactie, het DB, de directeur van het Goois Museum, een archivaris en andere deskundigen – die voorstellen moet ontwikkelen voor dit soort historisch onderzoek, waarvoor dan projectsubsidie zal worden aangevraagd bij fondsen e.d. Dit voorstel werd door het AB overgenomen. In het najaar van 2002 kwam de werkgroep voor de eerste

Eén van de succesvolle activiteiten van TVE was het boerderijenproject dat in 2003 werd voortgezet.

maal bijeen; zij hoopt in het voorjaar van 2004 met de eerste ideeën te komen.

Werkgroep historische wandel- en fietstochten – Het DB stelde eind 2002 ook een tijdelijke werkgroep 'Historische wandel- en fietstochten' in. Deze werkgroep hoopt in samenwerking met (leden van) de historische kringen in 2005 – wanneer TVE 35 jaar bestaat – een of meer gidsen uit te brengen.

2. TVE als netwerkorganisatie

TVE als netwerkorganisatie – Begin 2002 bracht het DB een notitie onder deze titel uit over de functie van TVE binnen het geheel van de aangesloten historisch gerichte organisaties. Deze notitie die tot stand was gekomen in samenspraak met leden van het Algemeen Bestuur, werd in het AB besproken en definitief vastgesteld.

Voor TVE werd binnen het netwerk een tweevoudige taak aangegeven:

- *het bevorderen van onderlinge uitwisseling*

- *het bevorderen van onderlinge samenwerking.*

Deze taakstelling leidde tot onderstaande afspraken en besluiten.

Algemeen Bestuur-bijeenkomsten – Besloten werd de bijeenkomsten van het AB meer toe te spitsen op onderlinge uitwisseling van ervaringen en op overleg. Historische Kringen zijn allemaal ongeveer met het zelfde soort activiteiten bezig: uitgeven van een blad, organiseren van bijeenkomsten en lezingenavonden, beoefenen van historisch speurwerk in de eigen plaats etc. Men zou van elkaars ervaringen kunnen leren. Daarom werd in 2002 een begin gemaakt met de zgn. 'tour de ronde': de aanwezige organisaties vertellen waar ze mee bezig zijn, hoe ze dat aanpakken, welke problemen er opdoemen enzovoort. Het initiatief van de voorzitter van 'Albertus Perk' om een inventarisatie te maken van ledenbijeenkomsten (onderwerpen, sprekers e.d.) kreeg helaas te weinig respons.

Thema-overleg – Besloten werd om naast de vergaderingen van het AB ook *themaoverleg* te or-

ganiseren rond specifieke – door de aangesloten organisaties aangedragen – onderwerpen en voor specifieke groepen actieve leden. Aan dit beleidsvoornemen werd in 2002 nog geen uitvoering gegeven.

Samenwerkingsprojecten – In de notitie werd ook als taak geformuleerd: het bevorderen van de onderlinge samenwerking. TVE heeft hiermee al een begin gemaakt middels *het Boerderijenproject*. Dit kan als model dienen voor andere samenwerkingsprojecten, waarbij het initiatief zowel kan uitgaan van de aangesloten organisaties als van TVE zelf. Maar voor alle centraal georganiseerde activiteiten geldt, dat zij moeten aansluiten bij de duidelijke behoefte van 'de basis' (te peilen via het AB en ander overleg).

Boerderijenproject – Het netwerk TVE was in 2002 druk in de weer met het Boerderijenproject. Praktisch in alle plaatsen werd meegedaan aan de inventarisatie van de boerderijen van voor 1940 (Blaricum, Bussum, Eemnes, Huizen, Hilversum, Loosdrecht, Nederhorst den Berg en Weesp. In Laren was al eerder een inventarisatie gehouden; voor Naarden zocht TVE zelf twee vrijwilligers aan). TVE had het initiatief tot dit samenwerkingsproject genomen en coördineerde de werkzaamheden. In 2002 werd er tweemaal een bijeenkomst georganiseerd, waar de stand van zaken werd besproken en ervaringen werden uitgewisseld.

De deelnemende organisaties waren heel tevreden over dit project, dat in 2003 – voorlopig – wordt afgesloten met de open dag van TVE en een speciaal nummer van het blad en heel veel activiteiten (tentoonstellingen, fietstochten etc.) in de afzonderlijke plaatsen. Het kan zeker als model dienen voor verdere samenwerkingsprojecten.

3. Bestuur en financiën

Provinciale subsidie – In 2002 werd de dreiging werkelijkheid. De provincie besloot – ondanks uitgebreid lobbywerk door ondermeer de penningmeester van TVE, Fred Bos, – om de drie regionale historische organisaties in Noord-Holland, waaronder TVE, niet meer te

subsidieren, maar in plaats daarvan een provinciale historische website ruim van geld te voorzien. Voor TVE betekende dit een jaarlijks verlies van 5000 gulden. Een forse financiële aderlating, die allerlei taken en plannen van TVE bemoeilijkt, zoals het bevorderen van de onderlinge samenwerking binnen het TVE-netwerk en de vernieuwing van de lay-out van het tijdschrift. De provincie wees een eenmalige subsidie voor het boerderijenproject af.

Gelukkig zijn er nog veel gemeentes in ons gebied die wel subsidie aan TVE verlenen, omdat zij het belang onderkennen van een coördinerende organisatie op historisch gebied in de regio.

Samenstelling DB – Per 1 januari 2002 trad Maria Kuijer af als secretaris. Het DB nam in eigen kring afscheid van haar met grote dank voor haar inzet en het vele werk dat door haar werd verricht. Inmiddels was er al een nieuwe secretaris aangetreden: Mr Hennie Lustig Kruijff uit Huizen. Eind 2002 traden als bestuurslid af twee oude getrouwen in het DB, Livia van Eijle en Tiny Kruijmer. Gelukkig verklaarden beiden zich bereid om buiten het DB om voor TVE 'klussen' te blijven doen als lid van een werkgroep of anderszins.

Namens het bestuur,
de secretaris

Bestuur en redactie TVE

Informatie t.b.v. donateurs

De Stichting TVE is een samenwerkingsverband van meer dan 30 lokale en regionale organisaties op historisch en aanverwant gebied. De Stichting bevordert en verbreidt de kennis op historisch gebied betreffende de streek. Voorts ijvert zij voor het behoud van cultuurhistorische en karakteristieke waarden. Donateurs van de Stichting TVE ontvangen het tijdschrift gratis.

Donatie/abonnement

Donateurs kunnen zich aanmelden bij:

Mw. C. Wildeman, Braam 38, 1273 EA Huizen – 035-5267037 – e-mail corry.wildeman@wanadoo.nl

Abonneren geschiedt door zich aan te melden als donateur. De minimum-donatie bedraagt €15,50 per jaar. Aanmelden kan ook door overmaking van de eerste donatie op Postbank girorekening 3892084, t.n.v. Tussen Vecht en Eem, onder vermelding van **Nieuwe donateur 2004** en **volledige naam en adres**. Dit bespaart postzegels of telefoonkosten.

Dagelijks bestuur

dr. H.C.M. Michielse (voorzitter) – Huizerstraatweg 37, 1411 GL Naarden – 035-6944091

mr. H. Lustig (secretaris) – Karel Doormanlaan 65, 1271 CB Huizen – 035-5267945

ing. J.J. Groeneveld (penningmeester) – Zilverschoon 37, 3755 TH Eemnes – 035-5381609

dr. J.D.C. Branger – 's-Gravelandseweg 86/62, 1217 EW Hilversum – 035-6310288

drs. E.J.J. de Paape – Ludgeruslaan 139, 1216 SZ Hilversum – 035-6241026

Algemeen bestuur

Vertegenwoordigers van: Historische kring “Baerne” | Historische kring Bussum | Historische kring Blaricum | Historische kring Eemnes | Historische kring “In de Gloriosa” Ankeveen, 's-Graveland, Kortenhoef | Hilversumse historische kring “Albertus Perk” | Historische kring Huizen | Historische kring Laren | Historische kring Loenen aan de Vecht | Historische kring Loosdrecht | Historische kring Muiden | Stichting “Comite Oud Muiderberg” | Vereniging Werkgroep Vestingstad Naarden | Historische kring Nederhorst den Berg | Historische kring Weesp | Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, afdeling Naerdincklant | Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek, Hilversum | Stads- en Streekarchief Naarden, Muiden, Bussum en Huizen te Naarden | Stadsarchief Weesp | Vereniging Curtevenne, 's-Graveland | Vereniging van Vrienden van het Gooi | Dudok Stichting, Hilversum | Nederlandse Genealogische vereniging, afdeling Gooi en Eemland | Geologisch Museum Holland, Laren | Stichting Couleur Locale, Blaricum | Stichting tot bevordering van de belangen van het Goois Museum, Hilversum | Stichting “Hilversum, Pas Op!” | Stichting Huizer Museum | Stichting Omgevingseducatie Gooi, Vecht- en Eemstreek | Werkgroep klederdrachten Eem en Gooiland | Singer Museum, Laren | Stichting Vrienden van het Nederlands Vestingmuseum, Naarden | Stichting De Hof, Hilversum | Stichting Weesp Kijk Uit!, Weesp | Stichting Behoud het Oude Dorp, Huizen

Redactie

drs. E.C. Schild-Schofaerts (secretaris) – Huizerweg 9, 1401 GD Bussum – 035-6918978

C.M. Abrahamse – Diependaalselaan 294, 1215 KH Hilversum – 035-6292646 (kantoor)

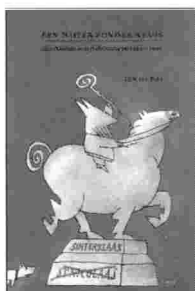
dr. J.D.C. Branger – 's-Gravelandseweg 86/62, 1217 EW Hilversum – 035-6310288

drs. A. Kos – Bovenmaatweg 105, 1274 RE Huizen – 035-5252242

dr. P.H.D. Leupen – Burg, Lambooylaan 15, 1217 LB Hilversum – 035-6245704

A. Medema – Cattenhagestraat 8, Naarden – 035-6957811 (kantoor)

Uitgeverij Verloren

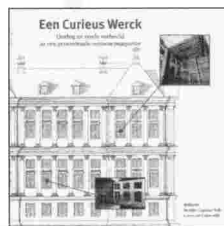
Jan de Bas, **Een mijter zonder kruis**. Sint-Nicolaas in de protestantse pers 1945-2000. 288 blz., ingenaaid, geïllustreerd, ISBN 90-6550-770-1, €25,-
Het feest van Sint-Nicolaas, met zijn roomse en heidense wortels, heeft heel wat protestantse pennen in beweging gebracht. In dit vlot geschreven boek laat Jan de Bas zien hoe verschillende groepen protestanten dachten over het sinterklaasfeest en welk rol Sinterklaas speelde in het leven van hun kinderen.

Frans Glissenaar, **Indië verloren, rampspoed geboren**. (vv 19), 96 blz., ingenaaid, geïllustreerd, ISBN 90-6550-460-5, €10,-

In dit 19e deel van de veelgeprezen reeks Verloren Verleden belicht journalist Frans Glissenaar de permanente angst van de koloniale mogendheid Nederland om haar Indië te verliezen, de opkomst van het Indonesische nationalisme, de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd (1945-1949) en de pijnlijke nasleep van het conflict.

Een Curieus Werck. Oorlog en vrede verbeeld in een zeventiende-eeuwse maquette. Onder redactie van Marijke Carasso-Kok en Carry van Lakerveld, 132 blz., ingenaaid, geïllustreerd (deels in kleur), ISBN 90-6550-748-5, €21,-

De 17e-eeuwse maquette die hier centraal staat, is van buiten geïnspireerd op het Amsterdamse stadhuis van Jacob van Campen en van binnen tot in de kleinste hoekjes voorzien van schilderijen van de oorlog waarin de Republiek in 1672 verzeild raakte. De kleurige decoraties vormen een staalkaart van 17e-eeuwse interieurkunst.

Luc Panhuysen, **Jantje van Leiden**. (vv 20), 96 blz., ingenaaid, geïllustreerd, ISBN 90-6550-461-3, €10,-
In deel 20 van de reeks Verloren Verleden staat kleermaker Jan van Leiden centraal, die zich als koning van het doperse Munster (1534-1535) berucht wist te maken. Luc Panhuijsen beschrijft de doperse woelingen in de Nederlanden, het einde van het Munsterse koninkrijk en de vijandschap die latere doopsgezinden eeuwenlang hebben ondervonden.

Kees van der Wiel, **Op zoek naar een biografisch portret in het verleden**. (ZOEKREEKS 3), 123 blz., ingenaaid, geïllustreerd, ISBN 90-6550-780-9, €11,-. Uitgave in samenwerking met Erfgoedhuis Zuid-Holland en Stichting Museaal en Historisch Perspectief Noord-Holland

Deze handleiding laat zien hoe een paar snippers informatie over een persoon uit het verleden uit kunnen groeien tot een biografische schets of volledige biografie. Van de Wiel beschrijft het proces van onderzoek tot publicatie en geeft drie uitgewerkte voorbeelden. De bijlagen bevatten een schat aan vindplaatsen.

Postbus 1741, 1200 BS Hilversum | Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum | T 035-6859856 | F 035-6836557 |
info@verloren.nl | www.verloren.nl | Onze boeken zijn verkrijgbaar in de erkende boekhandel.

Bij directe bestellingen worden verzendkosten in rekening gebracht.

FLAVA

art gallery

"Gooiersgracht", 45 x 85, olieverf op doek, Johan Meijer, Blaricum, 1885 - 1970

- ◆ 19e / 20e eeuwse traditionele schilderkunst
- ◆ inkoop / verkoop / schoonmaak / restauratie
- ◆ speciale aandacht voor Gooische schilders / lokaties

Werken van o.a.:

C. Artz, C. Bouter, B. Brouwer, D. Schulman, J. Meijer,
J. Knikker, A. Knikker, H. Dekker, G. Delfgaauw, G. Munthe,
D. Smorenberg, W. Vester, A. Verhoesen,
G. v. Emmerik, P.A. Schipperus, W. v. Soest, H. v. Moerkerken.

*Openingstijden: woensdag: 13.00 - 17.00
vrijdag: 14.00 - 18.00 en 19.00 - 21.00 / zaterdag: 13.00 - 17.00
Kapelstraat 26, 1404 HZ Bussum, Tel/Fax: 035 - 6 91 43 50*

